

Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı

The Independence and Impartiality of the Judiciary

İnanç İŞTEN*

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

“Doğurduğu etki ve sonuç itibarıyla yargı gücü kendisini her hanede hissettirir; topluluğa dâhil her şahsın mülkiyeti, onur ve haysiyeti, hayatı ve nihayet her şeyi onun elinden geçer. Bundan dolayı değil midir ki, yargıç, kendi Allah'ının ve vicdanının emir ve murakabesi dışında hiçbir etkinlik baskısına kapılmayacak şekilde mutlak bir bağımsızlığa sahip olmalıdır. Gençliğimin daha ilk çağlarından bugüne gelinceye kadar iman ettiğim ve inandığım bir şey var ise, o da şudur ki, günahkar ve nankör bir millete bu yeryüzünde yüklenecek en büyük cehennem azabı ve en zalim ceza, bağımsızlığından mahrum bir adalet cihazıdır.” Yargıç John Marshall ¹

Özet

Yargı erkinin bağımsız ve tarafsız olması, modern demokrasilerin ve hukuk devleti ilkesinin temel unsurlarından birisini teşkil etmektedir. Yargı bağımsızlığı, yargının öncelikle, devletin diğer iki erkini oluşturan yasama ve yürütme erklerine karşı bağımsız olmasını, diğer iki erkin yargı erkini görev alanında etkileme imkânına sahip olmamaları anlamına gelir. Daha geniş anlamıyla yargı bağımsızlığı, yargı erkinin, işlevini yerine getirirken, herhangi bir tarafın, herhangi bir nedenle doğrudan veya dolaylı kısıtlama, etki, teşvik, baskı, tehdit ve müdahalesine maruz bulunmamasını ifade eder. Yargının tarafsızlığı ise kısaca, yargı erkinin, önündeki uyuşmazlık hakkında karar verirken yan tutmamasını, tarafların herhangi biri lehine, eşit olmayan bir şekilde, gerek tarafların kendisinden, gerek dışarıdan gelen herhangi olumsuz bir etki nedeniyle ve gerekse hâkimin kendi kişiliğinden, eğitiminden, kültüründen ve politik düşüncesinden kaynaklanan duygu, önyargı ve düşüncelerle farklı davranmaması, kişiliğinden ve her türlü etkiden sıyrılarak karar vermesi, verilen kararın toplumda önyargısız verildiği görünümüne sahip olmasını

* Dr., Askeri Hakim, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, e-mail: iisten@hotmail.com

¹ Aktaran E.Ethem Atay, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Y.2013, S.1-2, s.1129. ABD Federal Yüksek Mahkemesi'nin 4'üncü Başkanı olan John Marshall, Birleşik Devletler Dışişleri Bakanı olarak da kısa bir süre görev yapmıştır. 34 yıl süren Yüksek Mahkeme Başkanlığı sırasında Marshall, ABD Anayasasında öngörülmemiş olmasına rağmen, Anayasa'ya aykırılık nedeniyle yürütme ve yasama organlarının tasarruflarının iptali ilkesini yerleştirmiştir. Bu “yargı denetimi” hakkı, ilk defa, Yüksek Mahkeme Başkanı John Marshall'ın 1803 yılında Marbury-Madison davasındaki tarihi kararı ile kurumlaşmıştır; Açıklamalı Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgi Programları Bürosu, 2004, s.6, 19, 67, <http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>, 29.01.2014.

ifade eder. Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkeleri, birbirinden ayrılmaz ve birbirini tamamlayan ilkelere dir. Hukuk devletinin özelliklerinden olan hak ve özgürlüklerin tam anlamıyla güvence altına alınması ve kanun önünde eşitlik ilkelerinin hayata geçirilmesi, ancak bağımsız ve tarafsız yargı erkinin varlığı ile mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Yargı bağımsızlığı, yargı tarafsızlığı, hâkim teminatı.

Abstract

The independence and impartiality of the judicial power constitutes one of the essentials of the modern democracy and the rule of law. The independence of the judicial power primarily means that the judicial power is independence against legislative and executive branches of a state, which constitute the other two governmental body of a state, and they have not opportunity to impact the judicial power in its duties. In a broader sense, the independence of the judicial power means that the judicial power, during fulfilling its function, is not exposed to any restriction, impact, manipulation, suppression, threat and interference of any power, directly or indirectly, for any reason in whatsoever. On the other hand, the impartiality of the judicial power means that the judicial power, during resolving the disputes in front of it, should be neutral, should not treat any party differently than the other party in an unequal way and in favor of a party, in consideration of both any negative influence resulted from the parties or someone else and the feelings, prejudices and the thoughts arising from the judge's personality, education, culture and political considerations, the judge should resolve the disputes by coming round from his own personality and any influence, the court decision has appearance that it is given unprejudiced in front of the public. The principles of the independence of the judicial power and the impartiality of the judicial power are inextricable and complementary principles. The implementation of the principles of ensuring of rights and freedoms in the proper sense and equality before the law, which are the properties of the state governed by rule of law, is possible only with the presence of independent and impartial judicial power.

Key Words: The independence of the judicial power, the impartiality of the judicial power, judicial guarantees.

Giriş

Son dönemde, yürütme ve yargı erkleri arasında yaşanmakta olan çatışma ve bu bağlamda yargı bağımsızlığı tartışmaları ülkemizin gündemini yoğun olarak meşgul etmektedir. Yargı bağımsızlığının, demokrasinin olmazsa olmaz ilkelerinden birisi olduğu hususunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Ancak demokratik rejim ve onun bir şartını oluşturan hukuk devleti ilkesinin temel taşının, yargı bağımsızlığı ile birlikte yargının tarafsızlığı olduğu hususuna yeterince işaret edilmediği gözlenmektedir.

Yargı bağımsızlığı ilkesinin varlık sebebi, esasen yargının tarafsız olmasını temin etmektir. Başka bir deyişle asıl amaç, yargının işlevini yerine getirirken tarafsız davranmasını sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak içinse gerekli olan öncelikle yargının bağımsız olmasıdır. Bağımsızlığı tam olarak sağlanmış yargı erki, aynı zamanda tarafsız ise gerçek anlamda adalet dağıtır. Tarafsız yargı aynı zamanda bağımsızdır. Ancak bağımsız yargının her zaman tarafsız olduğu söylenemez.

Bu çerçevede, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkeleri arasındaki ilişkiyi irdelemek ve demokraside asıl hedefi oluşturan yargı tarafsızlığını ortaya koymak amacıyla, bu makalede öncelikle yargı bağımsızlığının ve bunun bir parçasını

oluşturan hâkim teminatının ne anlama geldiği, daha sonra ise yargının tarafsızlığı ilkesinin anlamı, gerekliliği ve yargı bağımsızlığı ilkesi ile ilişkisi incelenecektir.

Bu bağlamda, her iki ilkenin teorik anlamları ile öğretide yer alan yaklaşımlar aktarılacak, bunun yanında, yargı bağımsızlığı ve yargı tarafsızlığı ilkelerinin uluslararası metinlerde ve iç hukukta düzenleniş şekillerine değinilecektir. Ayrıca söz konusu ilkelerin somutlaştırılması açısından, konuyla ilgili yargı kararları ve bu bağlamda iç hukukumuzda etkileri bakımından önemli bir yere sahip Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına yaklaşımı ele alınacaktır.

Yargı Bağımsızlığı

Devletin en temel işlev ve görevlerinden birisi kuşkusuz adalet dağıtmaktır. Adaletin dağıtımında devlete düşen en temel sorumluluk ise, hakkaniyete uygun şekilde tarafsız davranmak ve bu kapsamda kanun önünde eşitlik ilkesine uygun hareket etmektir. Zira tarafsızlık ve eşitlik ilkeleri, adalet kavramının unsurlarıdır.²

Bilindiği üzere, devletin üç temel erkenden biri yargı erkidir. Yargı erkinin, yasama ve yürütme erkleri karşısında işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için yargı erkini kullananların, yani hâkimlerin, bağımsız olması ve bazı güvencelerle donatılması gerekir. Aksi halde en küçük bir etki bile adaletin varlığına zarar verir.³ Bu nedenle, yargı bağımsızlığı ilkesi, her şeyden önce yargıyı diğer iki kuvvetten, özellikle de yürütmeden gelebilecek müdahalelere ve etkilere karşı korumayı amaçlar.⁴ Yargı bağımsızlığı ilkesi özetle, yargı organının, önündeki uyumsuzluk hakkında, herhangi bir tarafın, herhangi bir nedenle doğrudan veya dolaylı kısıtlama, etki, teşvik, baskı, tehdit ve müdahalesine maruz kalmaksızın, maddi olaylara ve hukuka dayanarak tarafsız bir biçimde karar vermesini ifade eder.⁵

Yargı erkinin bağımsız ve tarafsız olması, hukukun üstün olduğu demokratik bir rejimin vazgeçilmez koşuludur.⁶ Yargı bağımsızlığı ilkesi, demokratik bir toplumun temel dayanağını ve böylece hukukun üstünlüğünün temelini oluşturur. Bu nedenle, yargı bağımsızlığının demokratik toplumdaki

² Adnan Güriz, *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara-2007, s.246.

³ Muharrem Özen, "Yargı Bağımsızlığını Zedeleyen Düzenleme, Uygulamalar ve Bağımsızlığı Sağlamaya Yönelik Çözüm Önerileri", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl, 68, S.2010/1, s.31.

⁴ Yüksel Metin, "Türkiye'de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, S.27, Yıl 2010, s.223; Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi*, Alkım Yayınevi, 4.Baskı, 2007, s.541.

⁵ Demokratik hukuk devletin vazgeçilmez gereği olan bu ilke, günümüzde uluslararası düzeyde de vurgulanmakta ve kabul görmektedir. Birleşmiş Milletler'in 28 Ağustos-6 Eylül 1985 tarihleri arasında Milano'da yapılan "Suçların Önlenmesi ve Faillerin Islahı" konulu 7'nci Kongresinde kabul edilen ve BM Genel Kurulu'nun 13 Aralık 1985 tarih ve 40/146 sayılı kararıyla onaylanan "Yargı Bağımsızlığının Temel İlkeleri", m. 2; Türkiye Barolar Birliği İnternet Sitesi, <http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykrapor.pdf>, 26.01.2014.

⁶ Yargı Bağımsızlığının Temel İlkeleri, m. 1.

öneminin göz ardı edilmemesi ve bundan dolayı bu ilkeye saygı gösterilmesi ve bu ilkenin devletin tüm kurumları tarafından ihtiyatla korunması gerekir.⁷

Yargı bağımsızlığı ilkesi, kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir sonucu olarak, yüzyıllarca süren mücadeleler sonucunda bugünkü anlamına ve konumuna ulaşmıştır. Bağımsızlık, bir kişi veya organın, diğer kişi ve organlarla olan her türlü ilişkilerde, onlardan emir ve talimat almamasını, onların etki ve müdahalesine maruz kalmadan faaliyet göstermesini ifade eder.⁸ Yargı bağımsızlığı, somut olarak hâkimlerin bağımsızlığını ifade eder. Hâkimlerin bağımsızlığı, yasama ve yürütme organları ile davadaki taraflara ve diğer dış etkilere karşı bağımsız olmaları, karar verirken hiç kimseden emir ya da talimat almamaları anlamına gelir.⁹

Yargı bağımsızlığı, demokrasinin temel şartlarından hukuk devletinin ön koşulu ve adil yargılanmanın temel garantisidir.¹⁰ Yargı bağımsızlığının amacı, adaletin sağlanmasına hizmet etmektir. Yargının bağımsız olması, hak ve özgürlüklerin en büyük güvencesidir.¹¹

Bugün hak ve özgürlüklerin modern anlamda tanınması ve korunması, demokratik hukuk devletinin olmazsa olmaz koşulu olarak kabul edilmektedir. Zira hak ve özgürlüklerin güvence altında olmadığı bir yerde, insan onuruna yakışır bir hayatın yaşanması mümkün değildir. İnsan hakları, insan olarak var olmamızın ve kendimizi gerçekleştirmemizin temeli olan haklardır. Bu nedenle,

⁷ 1'inci Uluslararası Yüksek Mahkemeler Zirvesi, İstanbul 1-3 Kasım 2010, Zirve Raporu, "Yargı Bağımsızlığına Dair İlkeler", <http://www.summitofhighcourts.com/2013/docs/summitresultstr.pdf>, 17.01.2014.

⁸ Attila Özer, *Türklerde Devlet Anlayışı ve Demokratik Rejim*, Ankara-2002, s.95.

⁹ Attila Özer, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara-2003, s.98; E.Ethem Atay, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara-2006, s.93; Sibel İnceoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı", *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*, Editör Sibel İnceoğlu, Avrupa Konseyi, 2013, s.226; Özen, s.34.

¹⁰ 2003/43 Sayılı Birleşmiş Milletler Bangalor Yargı Etiği İlkeleri, m.1. Bu ilkeler, Birleşmiş Milletler'in 2000 yılı Nisan ayında Viyana'da gerçekleştirilen ilk toplantısından sonra Şubat 2001 tarihinde Hindistan'ın Bangalor şehrinde gerçekleştirilen ikinci toplantıda, Yargısal Tutarlılığın Kuvvetlendirilmesi Hakkındaki Yargı Grubu tarafından taslak olarak kabul edilmiştir. 25-26 Kasım 2002 tarihlerinde Lahey Barış Sarayında yapılan Adalet Bakanları Yuvarlak Masa Toplantısında, Yargısal Tutarlılığın Kuvvetlendirilmesi Hakkındaki Yargı Grubu tarafından ilk taslak gözden geçirilmiş ve taslak üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Bangalor İlkeleri, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 23 Nisan 2003 tarihli oturumunda kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi'nin Avrupa Hâkimleri Danışma Komitesi de bu ilkeleri, 13 Kasım 2000 tarihli oturumunda (ilkeler henüz BM tarafından onaylanmadan) Bakanlar Komitesi'ne bu konuda tavsiye kararı vazetmek üzere önermiştir; Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, "Yargı Etiği ve Yargı Bağımsızlığı Konusunda Uluslararası Belgeler", s.3, <http://www.nazilli.adalet.gov.tr/birimlerimiz/evrak%5Cbangalortr.pdf>, 26.01.2014; Hasan Tunç, Faruk Bilir, Bülent Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara-2009, s.62; Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Yayınevi, Ankara-2007, s.194.

¹¹ Seada Palavrić, "Yargı Bağımsızlığı, Yargının Tarafsızlığı ve Sorumluluğu", *Anayasa Yargısı Dergisi*, S.27, Yıl 2010, s.23; Metin, s.220; Kamil Uğur Yaralı, "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", ABC Hukuk İnternet Sitesi, <http://www.abchukuk.com/makale/makale29.html>, 26.01.2014.

insanca bir hayat ancak insan haklarının güvence altında olduğu bir sistemde mümkündür.¹² Bu sistem, günümüzde "hukuk devleti" olarak ifade edilmektedir. Toplumsal örgütlenmenin yüzyıllar boyu "mülk" ve "polis devleti" gibi çeşitli aşamalardan geçtikten sonra ulaştığı çağdaş, en ileri düzey ve düzen, kuşkusuz demokratik hukuk devletidir.¹³ Gerçekten de, bireylerin devlete karşı güven beslemeleri ve kendi kişiliklerini korkusuzca geliştirebilmeleri, ancak hukuk güvenliğinin sağlandığı bir hukuk devleti sistemi içinde mümkündür.

Hukuk devleti, kısaca, pozitif hukukunu insan amaçlı bir hukuk idesine göre biçimlendiren, bu şekilde inşa edilmiş hukuk kurallarına uygun hareket eden, keyfi davranmayan hukuka bağlı iktidarlarca idare olunan, vatandaşlarına hukuki güvence sağlayan, insan haklarına saygılı,¹⁴ bütün işlem ve eylemleri yargısal denetime tabi,¹⁵ bağımsız ve tarafsız yargı örgütüne sahip devlet demektir. Yargı bağımsızlığı gerçek anlamda var olmadığı sürece, hukuk devleti tam olarak gerçekleşmez. Zira hukuk devleti, devlet erklerinin keyfilik yerine hukukla bağlılıklarını, hukuk kuralları çerçevesinde bağımsız bir erk tarafından denetlenmelerini, dolayısıyla kuvvetler ayrılığı prensibinin benimsenmesini, denetim yapacak erkin denetim yapacağı mekanizmalara karşı yeterli ve olması gereken düzeyde bağımsızlığını gerektirir.¹⁶

Yargı bağımsızlığını teşvik etmekten sorumlu olan Devletin üç erkinin, yargı bağımsızlığının temel amaçlarına saygı gösterme ve bu amaçları koruma görevleri vardır. Bu üç erkin, yargı bağımsızlığının değerini anlatmak amacıyla, yargıya olan güvenin artırılmasını ve yargı bağımsızlığına saygı gösterilmesini sağlama konusunda faaliyetlerde bulunmaları gerektiği yaygın olarak kabul görmektedir.¹⁷

Yargının temsilcisi olan hâkimlerin bağımsızlığı da, hiçbir baskı ve etki altında kalmadan, hukuka ve vicdanlarına göre karar vermelerini ifade eder. Bu

¹² Mustafa Erdoğan, "İnsan Hakları ve Türkiye", *Yeni Türkiye*, İnsan Hakları Özel Sayısı I, Yıl 4, S.21, Mayıs-Haziran 1998, s.136.

¹³ İl Han Özay, *Günüşğında Yönetim*, İstanbul-1996, s.9; M.Tevfik Gülsoy, "Anayasa Yapımı ve Türkiye'de Anayasa Arayışları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2012, Cilt 16, S.3, s.6; Tunç, Bilir, Yavuz, s.61.

¹⁴ Sulhi Dönmezer, "İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi, Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu", *İnsan Hakları ve Yargı*, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığınca 14-15 Mayıs 1998 Tarihlerinde Antalya'da Düzenlenen Seminerde Sunulan Bildiriler, Ankara-1998, s.27; Metin Günday, "Hukuk Devleti ve Yargı", *TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltimesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-4*, TÜSİAD Yayınları, Aralık-1997; Yahya Kazım Zabunoğlu, *Devlet Kudretinin Sınırlanması*, Ajans Türk Matbaası, Ankara-1963, s.200; Hayrettin Ökçesiz, "Hukuk Felsefesi Yönünden İnsan Hakları", *Yeni Türkiye*, İnsan Hakları Özel Sayısı I, Yıl 4, S.21, Mayıs-Haziran 1998, s.130; Atay, "Yargı Bağımsızlığı", s.1138, 1140; Ali Alkan, "2013-2014 Adli Yıl Açış Konuşması", *Yargıtay Dergisi*, Ekim 2013, Cilt 39, S.4, s.11-12; Metin Feyzioğlu, "2013-2014 Adli Yıl Açış Konuşması", *Yargıtay Dergisi*, Ekim 2013, Cilt 39, S.4, s.29; Metin, s.217; Francis Sejersted, Çev. M.Tevfik Gülsoy, "Demokrasi ve Hukuk Devleti: İyi Yönetim Çabasındaki Bazı Tarihsel Çelişki Deneyimleri", <http://www.forumktu.com/hukuk-fakultesi/1985-makale-demokrasi-ve-hukuk-devleti.html>, 30.01.2014.

¹⁵ Atay, *İdare Hukuku*, s.93.

¹⁶ Alkan, s.12.

¹⁷ İstanbul Zirve Raporu.

bağlamda, mahkemelerin başka amaçlar güden hiçbir yabancı müdahale olmaksızın, hukuka bağlı bir şekilde karar verebilmeleri, yargı erkinin temsilcileri durumundaki hâkimlerin bağımsızlıklarının sağlanmasına bağlıdır. Göreve ilişkin bu objektif bağımsızlık; hâkimler için öngörülmüş bir ayrıcalık ya da imtiyaz olmayıp, görevlerini gereği gibi ve amaca uygun bir şekilde yapabilmeleri için tanınmıştır.¹⁸ Bağımsızlık bir hak olduğu kadar, aynı zamanda bir yükümlülüktür.¹⁹ Yargı bağımsızlığı, hâkimlere, bağımsız düşünme ve hareket etme sorumluluğu yükler. Hâkimler, kendi hukuk anlayışlarına veya keyfi olarak değil, kanuna bağlı olarak hüküm vermekle yükümlüdürler. Yani hâkimlerin bağımsızlığının karşılığı, kanuna bağlılıktır.²⁰

Yargının bağımsızlığı kavramı çeşitli boyutlarıyla incelenebilir. Bu bağlamda, ilk olarak, yargıya olası etki ve müdahalelerin kaynağına göre, yargı organının diğer devlet organlarına karşı bağımsızlığına odaklanan "dış bağımsızlık" ile hâkimlerin aynı veya üst düzeydeki meslektaşlarının etkilerine maruz kalmamaları anlamına gelen "iç bağımsızlık" arasındaki ayrıma dikkat çekilebilir. Bir başka ayırım, yargıya olası etki ve müdahalelerin hedefine göre yapılabilir. Buna göre, hâkimlerin teker teker "bireysel bağımsızlığı" ile bir bütün olarak yargı organının "kurumsal bağımsızlığı"ndan söz edilebilir. Bu ayrımlar bağlamında, yargının tüm etki ve müdahalelerden tamamıyla korunmasının mümkün olmadığını altı çizilmektedir. Burada önemli olan, yargının "uygunsuz" müdahalelerden korunmasıdır. Hâkimin karar verme kapasitesini olumsuz yönde zaafa uğratan etki ve müdahaleler, literatürde "uygunsuz" olarak nitelendirilir.²¹

Hâkim, hem bireysel hem de kurumsal yönleriyle yargı bağımsızlığını temsil ve muhafaza etmelidir. Kurumsal bağımsızlık; bağımsız yargının, dış etkilerden, başta yasama ve yürütmeden gelebilecek sistematik etkilere karşı korunmasıdır. Kurumsal bağımsızlığın temel şartları, yargıya iyi maddi imkânların sağlanması ve bağımsız bir bütçesinin bulunmasıdır.²² Mahkemeler, mali yönden özellikle yürütme organına karşı bağımsız olmalıdırlar. Aksi halde yürütme mali gücünü kullanarak yargıya müdahale edebilir. Diğer bir dış etki de medyadır. Özellikle günümüzde medya, kitleleri etkileme alanında ulaştığı güçle, dünyanın her yerinde yargıyı etkileme gücünü ve isteğini taşımaktadır. Mahkemelerin bağımsızlığını sağlamak bakımından, devam eden davalarla ilgili medyada toplumu ve mahkemeleri yönlendirici haber ve yorum yapılmasının engellenmesi

¹⁸ Özer, *Türklerde Devlet Anlayışı*, s.95; Ünal Şeref, *Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hâkimlik Teminatı*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Yayın No:65, Ankara-1994, s.6, 7; Bülent Tanör-N.Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Yapı Kredi Yayınları-1447, 5.Baskı, İstanbul-2004, s.448, 449; Sami Selçuk, *Türkiye'nin Demokratik Dönüşümü*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-2001, s.149.

¹⁹ Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, 5.Bası, İstanbul-1994.

²⁰ Ünal, s.9; Metin, s.219, 221.

²¹ Levent Gönenç, "Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Anayasa Çalışma Metinleri 3*, s.3, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1299851562-0.Yarginin_Bagimsizligi_ve_Tarafsizligi.pdf, 17.01.2014; İstanbul Zirve Raporu.

²² Kemal Şahin, *Bağımsızlık Etik İlkesi ve Hâkimlerin Bağımsızlığı*, Hukuk Gündemi, Ankara Barosu Yayınları, Haziran-Temmuz-Ağustos 2006, s.19.

büyük önem taşımaktadır. Bireysel bağımsızlık ise, demokratik bir toplumda bireyin güvencesi olan hâkimin, hukuku tarafsızlıkla uygulamasını, adaletin gerçekleşmesi yolunda saptırıcı her türlü iç ve dış etkiye karşı bağışık olmasını, yürütme ve yasama organlarına bağlı olmamasını, bu iki organdan emir ve talimat almamasını ifade etmektedir.²³

Bağımsızlık, karar verme sürecinde yargı üzerinde öncelikle dışsal etkilerin olmamasıdır. Özellikle devletin siyasi kurumlarından ve baskı grupları gibi devlet dışı gruplardan gelen bütün müdahaleler yargı bağımsızlığı üzerindeki dışsal etkiyi oluşturmaktadır (bağımsızlığın kurumsal yönü). Fakat aynı zamanda, bağımsızlık üzerinde içsel tehditler de olabilir, yüksek mahkeme içtihatlarının meşru olarak uyguladığı etkinin ötesinde yargı içinden de hâkimlerin kararlarına yön verecek müdahaleler ortaya çıkabilir (bağımsızlığın bireysel yönü).²⁴

Bağımsızlık, hâkimleri her türlü yabancı etkiden koruyarak hukuka uygun ve adil karar verilmesini temin eder. Bu yönüyle bağımsızlık, adaletin her türlü etki, baskı, yönlendirme ve kuşkudan uzak dağıtılacağına ilişkin güven ve inancı yerleştirmeyi, hukuk devletinin gereklerinden olan hak ve özgürlüklerin teminat altına alınmasını sağlamayı amaçlayan bir araçtır. Zira bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde hakkını aramak, bir insan hakkıdır ve insan haklarının tam olarak korunması, bağımsız ve tarafsız mahkemelerin varlığı ile mümkündür.

Yargı bağımsızlığı ilkesi, önemi sebebiyle, bugün gerek uluslararası belgelerde, gerekse demokratik rejime sahip tüm devletlerin, başta anayasaları olmak üzere iç mevzuatlarında vurgulanmış olan temel hukuk prensiplerinin başında gelmektedir. Bağımsız yargı erki, insan haklarının güvence altına alınmasındaki önemi sebebiyle, özellikle insan haklarına ilişkin temel uluslararası metinlerde yer almıştır.

Yargı bağımsızlığı konusuyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili pek çok uluslararası belge mevcuttur. Bununla birlikte, söz konusu belgelerdeki ilkeler genellikle ortak esaslara dayanmakta ve bir belgedeki ilkeler bir diğesinde tekrarlanmaktadır.²⁵ Bu nedenle konuyla ilgili tüm uluslararası belgeleri sıralamak yerine, önde gelen uluslararası metinlere değinilecektir.

Bu bağlamda yargı bağımsızlığı ilkesi; BM Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 günü kabul ve ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin²⁶ 10'uncu maddesinde, şu ifadeyle ilk kez bir uluslararası belgede ortaya konmuştur:

²³ Şahin, s.19.

²⁴ Thomas Giegerich, "Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi", *İstisari Ziyaret Raporu*, s.4, 17-21 Kasım 2008, AB Komisyonu-Brüksel, Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi, <http://www.abgm.adalet.gov.tr/pdf/2008%20%C4%B0sti%C5%9Fari%20Yarg%C4%B1.pdf>, 17.01.2014.

²⁵ Gönenç, s.1.

²⁶ Türkiye, bir önsöz ve 30 maddeden ibaret olan Bildiri'yi 27 Mayıs 1949 tarihinde kabul etmiştir; Hasan Tunç, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara-1999, s.78; TBMM İnsan Hakları Komisyonu İnternet Sitesi, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, 27.01.2014. Bildiri'nin Türkçe metni için bkz. BM Enformasyon Merkezi İnternet Sitesi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf, 26.01.2014.

Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı

"Herkes, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine herhangi bir suç isnadında bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle, adil ve aleni olarak yargılanma hakkına sahiptir."

Daha sonra 20 Mart 1950'de Roma'da imzalanan ve 03 Eylül 1952 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin²⁷ 6'ncı maddesinde "Adil Yargılanma Hakkı" çerçevesinde ifade edilmiştir. Maddeye göre;

"Herkes, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, adil ve açık bir yargılamayla görülmesini isteme hakkına sahiptir."

İlke, BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli kararıyla kabul edilen ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin²⁸ 14'üncü maddesinde şu şekilde vurgulanmıştır:

"Herkes mahkemeler ve yargı yerleri önünde eşittir. Herkes, hakkındaki bir suç isnadının veya hak ve yükümlülükleri ile ilgili bir hukuki uyumsuzluğun karara bağlanmasında, hukuken kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından adil ve aleni olarak yargılanma hakkına sahiptir."

Bu belgeler dışında, BM'nin 28 Ağustos-6 Eylül 1985 tarihleri arasında Milano'da yapılan "Suçların Önlenmesi ve Faillerin Islahı" konulu 7'nci Kongresinde kabul edilen ve BM Genel Kurulu'nun 13 Aralık 1985 tarihli ve 40/146 sayılı kararı ile onaylanan "Yargı Bağımsızlığının Temel İlkeleri" ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1994 tarihli "Yargıçların Bağımsızlığı, Etkinliği ve Rolüne İlişkin R (94) 12 Nolu Tavsiye Kararı" ve son olarak da, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 23 Nisan 2003 tarihli oturumunda kabul edilen "Birleşmiş Milletler Bangalor Yargı Etiği İlkeleri"²⁹, konuyla ilgili önem taşıyan diğer uluslararası belgeleri oluşturmaktadır.

²⁷ Türkiye'nin Sözleşmeyi onaylamasına dair 6366 sayılı Kanun, 10.03.1954 tarihinde kabul edilmiş, 19.03.1954 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış, onay belgesinin 18.05.1954 tarihinde Genel Sekreterliğe sunulması suretiyle Sözleşme, Türkiye açısından yürürlüğe girmiş ve iç hukukumuzun parçası haline gelmiştir; Tunç, s.80; TBMM İnsan Hakları Komisyonu İnternet Sitesi, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/349-350.pdf>, 27.01.2014. Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanlığı İnternet Sitesi, <http://www.inhak.adalet.gov.tr/temel/aihs.pdf>, 27.01.2014.

²⁸ Türkiye, Sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamış, 04.06.2003 tarih ve 4868 sayılı Kanunla beyan ve çekince ile onaylamıştır; TBMM İnternet Sitesi, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_sd.durumu?kanun_no=4868, 27.01.2014. Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. TBMM İnsan Hakları Komisyonu İnternet Sitesi, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/Medeni_Siyasi_Haklari_UI_Soz.pdf, 27.01.2014.

²⁹ Bkz. 10 nolu dipnot.

AİHS, insan haklarının tanınması dışında etkin bir koruma ve yaptırım mekanizması öngören ilk uluslararası metin olarak diğerlerinden ayrılmaktadır.³⁰ Sözleşme'nin getirmiş olduğu ve halen uluslararası platformda insan haklarının korunması bakımından işleyen en etkili sistem olan bu denetim ve koruma mekanizması, birey ya da üye devletlerden birisinin başvurusu ile harekete geçen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)³¹ aracılığıyla işlemektedir. Mahkeme, insan hakları ihlallerine ilişkin şikâyet başvurularında, Sözleşme'ye taraf bir devlet tarafından, Sözleşme ile teminat altına alınmış bir hakkın ihlal edilip edilmediğini tespit etme fonksiyonunu yerine getirmektedir. Bugün gelinen noktada AİHM; Sözleşme hükümlerini günün koşullarına göre yorumlayarak AİHS'yi "yaşayan bir belge" haline getirmiş, Sözleşme'nin taraf devletlerin anayasa dâhil olmak üzere bütün iç hukuk normlarından üstün olduğu prensibini yerleştirerek, Sözleşme'yi son derece etkin hale getirmiştir.³² Ülkemiz de AİHM'nin yargı yetkisini kabul eden üye devletler arasında yer aldığından³³ ve AİHM kararları iç hukukumuzu

³⁰ Ayhan Döner, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara-2003, s.89; Ahmet Mumcu, Elif Küzeci, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara-2007, s.108; İlyas Doğan, *Parçalayan Küreselleşme*, Yetkin Yayınları, Ankara-2006, s.227; Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, s.260; Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, 7.Baskı, Ankara-1993, s.72.

³¹ AİHS'ye ek 11 numaralı Protokol yürürlüğe girmeden önce, AİHS ile getirilen denetim mekanizması, Strasbourg'da oluşturulan üç organdan oluşmaktaydı. Bunlar; 1954 yılında kurulan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 1959 yılında kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Konseyi'nin kuruluşundan beri varolan Bakanlar Komitesi'dir. 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11 numaralı Ek Protokol ile; Komisyon ve Mahkemenin yerine tam zamanlı çalışan tek bir Mahkeme kurulmuş, denetim mekanizmasının hızlı işlemlerini sağlayacak önlemler alınmış ve Bakanlar Komitesi'nin yargısal görevi ortadan kaldırılmıştır; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara-1990, s.217; Bahadır Kılıncı, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı*, Seçkin Yayınevi, Ankara-2006, s.171; Mehmet Turhan, *Anayasal Devlet*, Naturel Yayınları:29, Ankara-2005, s.188-192; Musa Sağlam, "İçtihat Danışmanı ve Departmanı", *Bireysel Başvuru*, Editör Musa Sağlam, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara-2013, s.71.

³² Kemal Gözler, "İnsan Hakları Normlarının Anayasaüstülüğü Sorunu", *Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı*, 7-9 Aralık 1998, TODAİE Yayın No:301, Ankara-2000, s.25; Frans Weber, "İnsan Haklarının Çağdaş Yorumu ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt No:9, Yıl 1992, s.317.

³³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının 28.01.1987 tarihinde tanınmasıyla ve zorunlu yargı yetkisininin 22.01.1990 tarihinde kabul edilmesiyle, Sözleşme ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, Türkiye açısından ulusal hukukun bir parçası haline gelmiş ve bütün yönleri ile hüküm doğurmaya başlamıştır. Türkiye tarafından bireysel başvuru hakkı başlangıçta üç yıl süreyle geçerli olacak şekilde kabul edilmiş, süre doldukça Türkiye süreyi yenilemiş, bu durum 11 numaralı Protokolün yürürlüğe girdiği 01.11.1998 tarihine kadar devam etmiştir. Bu Protokolle bireysel başvuru hakkının süresiz olarak kabulü zorunlu kılınmıştır. Türkiye böylece, Sözleşme'de yer alan tüm hak ve özgürlüklere bağlı kalacağını kabul etmiş, Sözleşme ile oluşturulan organların verecekleri kararlara uyma ve bunların iç hukukta hayata geçirilmesi konusunda ise gerekli tedbirleri alma mecburiyetine girmiştir; Durmuş Tezcan, "Türkiye Hakkında Yapılan Kişisel Başvuruların Mahiyeti ve İrdelenmesi", *İnsan Hakları ve Yargı*,

doğrudan etkilediğinden³⁴, AİHM'nin konuya yaklaşımının büyük önem taşıdığı kanaatindeyiz.

Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığınca 14–15 Mayıs 1998 Tarihlerinde Antalya'da Düzenlenen Seminerde Sunulan Bildiriler, Ankara–1998, s.54; Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul–2003, s.433; Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, TODAİE Yayın No:321, Ankara–2004, s.82.

³⁴ Öncelikle; AİHS'nin 46'ncı maddesinde açıkça ifade edildiği üzere, AİHM kararları kesindir ve taraf devletler, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin kesinleşmiş kararlarına uymak zorundadırlar. Bu çerçevede, hakkında ihlal kararı verilen devlet, iç hukukunda kararın infazı için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Fiili imkânsızlık halleri hariç olmak üzere, saptanan ihlalin ve bu ihlalden doğan sonuçların ortadan kaldırılması gerekir. Bunun için alınması gerekli tedbirler, hakkında ihlal kararı verilen devlet tarafından tespit edilir. Bu, bazı durumlarda mevzuat değişikliğine gidilmesi, bazı durumlarda kesinleşmiş mahkeme kararının kaldırılması şeklinde olabilir. Kararın uygulanması, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından denetlenir; A.Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması*, Turhan Kitabevi, Ankara–2007, s.123–125; Özdek, s.73; Osman Doğru, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının İç Hukuklara Etkileri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 17, Yıl 2000, s.194; Kadir Yıldırım, "Sözleşmenin ve Divan Kararlarının Uygulanma Niteliği", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 17, Yıl 2000, s.300.

Diğer yandan, AİHS hükümleri ve AİHM kararları dikkate alınarak, 2000'li yılların başlarından itibaren gerek Anayasa'da gerekse çeşitli kanunlarda önemli değişikliklere gidilmiş, birçok yasal düzenleme hayata geçirilmiştir. Anayasa'da ve çeşitli kanunlarda yapılan değişiklikler oldukça fazla sayıda olduğundan, bunları tek tek belirtmek çalışmamızın hacmini artıracacağı gibi konumuzun da dışındadır. Ancak Anayasa'da yapılan 2001 ve 2004 tarihli değişiklikler konuya ilişkin en önemli örneklerdir. Bunlardan, 22 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5170 sayılı Kanunla Anayasa'nın 90'ıncı maddesine eklenen "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." cümlesi ile, temel hak ve özgürlüklere ilişkin antlaşmalara kanunlar önünde açıkça önem ve öncelik verilmiştir. Böylece, genelde tüm temel hak ve özgürlüklere ilişkin antlaşmalar, özelde ise AİHS ve eki protokoller, pozitif hukukumuzun kanunlar üstünde bir parçası haline gelmiş, idare, gerçek ve tüzel kişiler tarafından uyulması, yargı organları tarafından da doğrudan uygulanması gereken hukuk kaynakları arasına girmiştir; Erhan Çiftçi, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Adil Yargılama İlkesi ve İdari Yargı", *Danıştay Dergisi*, Sayı 106, Ankara–2003, s.79; Turhan, 2005, s.199–200, 222; Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara–2005, s.27; A.Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara–2006, s.308; Ender Çetinkaya, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması Paneli Konuşması, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 76, 2005, s.17; Sibel İnceoğlu, "Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi", *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*, Editör Sibel İnceoğlu, Avrupa Konseyi, 2013, s.20.

Yine AİHM'nin verdiği ihlal kararları; 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yeniden yargılama sebebi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, özellikle son yıllarda, doğrudan AİHS hükümlerine ve AİHM kararlarına dayanan yargı kararlarında önemli derecede artış gözlenmektedir. Tüm bunların sonucu olarak, gerek AİHS hükümleri gerekse bu hükümleri yorumlayan AİHM kararları Türk hukukunu doğrudan etkilemektedir.

AİHM işlevini yerine getirirken, başvuru konusu olayla ilgili ulusal yargı yerinin bağımsız olup olmadığını, yukarıda aktarılan AİHS'nin 6'ncı maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı çerçevesinde incelemektedir. AİHM'ye göre, bir yargı yerinin Sözleşme'nin 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrası bakımından "bağımsız" sayılıp sayılmayacağına karar verilebilmesi için, diğer sebeplerin yanında, üyelerinin atanma biçimi ve onların görev süreleriyle, dışarıdan gelecek baskılara karşı güvencelerinin varlığı ve mahkemenin bağımsız bir görünüm verip vermediğine bakmak gerekir.³⁵

Yine AİHM başka bir kararında, önündeki davada, ilgili yargı yerinin "bağımsız mahkeme" sıfatını taşımadığını şu gerekçeyle ortaya koymuştur:

"Yargı yeri kavramı, yargısal olmayan bir makam tarafından bireyin aleyhine değiştirilemeyecek bağlayıcı bir karar verme yetkisine sahip olmayı içerir. Bu tür bir yetki, yine Sözleşme'nin 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrasındaki "karar verme" sözcüğüyle teyit edilmiştir. Bu yetki, yine aynı fıkradaki "bağımsız" olma kavramının bütünleyici bir parçasıdır. Sözleşme'nin 6'ncı maddesindeki şartların karşılanıp karşılanmadığı, başvurucunun bir davada sadece başarı şansının bulunup bulunmamasıyla değerlendirilemez. Çünkü 6'ncı madde, belirli bir makam tarafından verilen kararlar belirli sonucun elde edilmesini güvence altına almaz. Birey için önemli olan şey, yargılamanın sonucudur; yani kararın hüküm fıkrasıdır. Çünkü başvurucunun kişisel hakkının gerçek içeriği hüküm fıkralarıyla tespit edilir. Olay tarihinde Bakanlık, konuyla ilgili yargı yeri tarafından verilen kararın etkisini bireyin aleyhine olarak değiştirme yetkisine sahiptir. Bu nedenle "yargı yeri" kavramında yer alan temel unsurlardan biri bulunmamaktadır. Mevcut olaydaki heyetin Kraliyetin verdiği karardan ayrılması mümkün olmadığı için, aynı heyetten yeniden yargılama yapmasını istemek etkili bir yol değildir."³⁶

Uluslararası hukuktaki aktarılan durumun iç hukuklara yansımada ise, en önemli husus yargı bağımsızlığı ilkesinin anayasalarda güvence altına alınmasıdır. Bu ilke, yargının öncelikle yasama ve yürütmenin olası baskı ve müdahalelerine karşı korunmasını gerektirdiğinden, yasama ve yürütme organlarını da bağlayan ve kolaylıkla değiştirilemeyen anayasalarda yer alması en uygun düzenleme yöntemidir. Yargı bağımsızlığına ilişkin ilke ve kurumlara anayasalarda yer verilmesi tek başına yargının bağımsızlığını sağlamaya yeterli olmasa da³⁷, kolay değiştirilemeyen ve devletin temel yapısını belirleyen anayasaların bu ilkeyi güvence altına alması son derece önemlidir.

³⁵ 28.06.1984 tarihli Campbell ve Fell/Birleşik Krallık kararı, parag. 78; 25.02.1997 tarihli Findlay/Birleşik Krallık kararı, parag. 73; 22.11.1995 tarihli Bryan/Birleşik Krallık kararı, parag. 37; 22.04.1994 tarihli Saraiva De Carvalho/Portekiz kararı, AİHM İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/>, 26.01.2014; İbrahim Şahbaz, "AİHM Kararlarında Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 25, Yıl 2008, s.249; Osman Doğru, Atilla Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 1.Cilt, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Avrupa Konseyi ve TC Yargıtay Başkanlığı, 2012, s.632.

³⁶ 09.04.1994 tarihli Van De Hurk/Hollanda kararı, AİHM İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/>, 27.01.2014.

³⁷ Gönenç, s.12.

Türkiye’de, Cumhuriyet döneminde yürürlüğe giren tüm anayasalarda yargı bağımsızlığına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bu çerçevede, Cumhuriyet dönemi anayasa metinlerinde yargı bağımsızlığına ilişkin ilk hükümler 1924 Anayasasında yer almışsa da, bu hükümlerin yargı bağımsızlığını yeterli ve etkili derecede güvence altına aldığı söylenemez. Bugünkü anlamda yeterli sayılabilecek güvenceler içeren ilk düzenlemelere 1961 Anayasasında yer verilmiştir. 1982 Anayasasında ise, 9’uncu maddede yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı devletin genel esasları çerçevesinde ifade edilmiş, mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin hükümlere 138’inci maddede, uluslararası düzenlemelerle uyumlu olarak yer verilmiştir. Madde metnine göre; hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

Uygulamada da, yüksek yargı organlarının birçok kararında, söz konusu ilkeyi açıklayan ve önemine dikkat çeken değerlendirmelere rastlanmaktadır. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi, yargı bağımsızlığı ilkesine vurgu yaptığı bir kararında, konuyla ilgili olarak şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Hukuk devletinin olmazsa olmaz koşulu olan bağımsız yargı gücü, günümüzde temel hak ve özgürlüklerin olduğu kadar kamusal düzenin korunmasının da güvencesidir. Yargının bağımsızlığının amacı ise bireylere her türlü etki, baskı, yönlendirme ve kuşkudan uzak kalınarak adaletin dağıtılacağı güven ve inancını vermektir. Bu bağlamda, Anayasa’nın 138. maddesinde düzenlenen objektif bağımsızlık da yargılama çalışmalarında hâkimlerin hiçbir etki altında kalmamaları gereğine dayanmaktadır. Tarafardan birinin davasını üstlenen bir avukatın kısa bir süre önce o mahkemede hâkim veya savcı olarak görev yapmış olması, karşı tarafta ve toplumda kuşku ve rahatsızlık yaratabilir. Yargıya bir etkinin yapılması kadar, yapılabilmesi olasılığı da adaleti olumsuz yönde etkileyerek sonuçta yargı bağımsızlığını zedeler.”³⁸

Mevcut anayasal hükümlerin, uluslararası normlara uygun ve ideal düzenlemeler olduğu söylenebilir. Ancak yargı bağımsızlığına ilişkin hükümlerin anayasa ve diğer yasal düzenlemelerle güvence altına alınması çok önemli ise de, bunun tek başına yeterli olmadığı, bu hükümlerde ifade edilen ilkelerin hayata geçirilmesi, bu bağlamda devlet erkini kullanan tüm kişi ve kurumların bu ilkelere uygun hareket etmesi, daha da önemlisi bu ilkelerin demokrasi kültürünün bir parçası olarak herkesçe özümsemişi gerekmektedir. Nitekim

³⁸ Anayasa Mahkemesi’nin 15.10.2002 gün ve E.2001/309, K.2002/91 sayılı kararı, Anayasa Mahkemesi İnternet Sitesi, http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar& id=1812&content=, 28.01.2014.

1982 Anayasasında yargının tarafsızlığına ve bağımsızlığına ilişkin oldukça geniş güvenceler öngörülmüş olmasına karşın, bunların uygulanmasına ilişkin soru işaretleri bulunduğu gerek ulusal gerekse uluslararası otoritelerce zaman zaman dile getirilmekte³⁹, bu konuda yaşanan tartışmaların gündemden hiç düşmediği gözlenmektedir.

Mahkemelerin diğer devlet organlarından organik olarak ayrılması ve bağımsızlıklarının sağlanması, yargı görevinin her türlü etkiden arınmış bir şekilde yerine getirilebilmesinin temel şartlarından birisidir. Zira parlamenter demokratik rejimlerde, mahkemelerin yasama ve yürütme organlarına karşı bağımsızlıklarının korunması, kuvvetler ayrılığı ilkesinin doğal sonucu ve gereğidir.⁴⁰

Evrensel bir değer ve ilke ve aynı zamanda da anayasal bir hüküm olarak yargı bağımsızlığı, devletin temel işlevlerinden özgünlüğüyle ayrılan ve hukuk devletinin önde gelen bir ilkesi olma anlamı taşır. Kavram, kurumsal anlamda yargının ve bireysel anlamda da hâkimin diğer devlet erklerine, yani yasama ve yürütmeye, yürütmenin parçası ve somut uygulayıcısı olan idareye, basına, kamuoyuna ve kişilere karşı bağımsızlığıdır. Bu bağımsızlığın kendilerine karşı ileri sürüldüğü erkler ve diğer unsurlar tarafından kabullenilip, saygı duyulması gerekir. Aksi takdirde her erkin kendi hukuk uygulayıcısını, sorun çözücüsünü, kısacası yargısını yaratması, hukukun parçalanması ve sübjektifleştirilmesi söz konusu olur.⁴¹

Günümüzde yargının bağımsızlığının sadece hukuk devleti ilkesi veya temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından değil, siyasal ve sosyal başka alanlar, örneğin ekonomik büyüme gibi gelişme göstergeleri açısından da önem taşıdığı gözlenmektedir.⁴² Yargı sistemindeki aksamalar, insan haklarından ekonomiye, güvenlikten yönetime, toplumsal barışın sağlanmasından devlete olan güvene kadar birçok alanda büyük sorunlar oluşturur. İyi işleyen bağımsız ve tarafsız bir yargı sistemi ise, tüm bu alanlardaki sorunların çözümünde en önemli rolü oynar.⁴³ Sonuçta, toplumsal düzenin kurulması, korunması ve geliştirilmesi açısından bu kadar önem taşıyan yargı bağımsızlığı ilkesinin, tüm yönleriyle hayata geçirilmesi bir idealden öte zorunluluktur.

Hâkim Teminatı

Mahkemelerin ve bu kapsamda hâkimlerin bağımsızlıklarının sağlanabilmesi, öncelikle hâkim teminatı olarak adlandırılan bazı güvencelerin sağlanmasına bağlıdır. Zira bağımsızlık hâkim teminatı ile desteklenmezse fazla önem ifade etmez. Hâkimlere söz konusu teminatlar tanınmalıdır ki, hâkimler görevlerini yaparken tam bir serbesti içinde hareket edebilsinler. Öğretide, hâkim bağımsızlığı ile objektif bağımsızlık, hâkim teminatı ile de kişisel bağımsızlık ifade edilmektedir.⁴⁴

³⁹ Giegerich, s.9.

⁴⁰ Uğur İbrahimhakkioğlu, "Yargı Bağımsızlığı", Türkiye Barolar Birliği Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, 9-13 Ocak 2001, TBB Yayın No:12, Ankara-2001, s.652.

⁴¹ Atay, "Yargı Bağımsızlığı", s.1154.

⁴² Gönenc, s.26.

⁴³ Alkan, s.18.

⁴⁴ Özer, *Anayasa Hukuku*, s.98.

Hâkimlik teminatı; hâkimlerin mesleki konumlarının ve özlük haklarının korunması suretiyle her türlü korku ve endişeden uzak bir şekilde, görevlerini gerektiği gibi yapmalarına hizmet eder. Zira hâkimlerin, vatandaşların hayatı, hürriyeti, hak ve görevleri ve malları hakkında nihai karar verme görevi ile yükümlü oldukları düşünülürken, toplumsal yaşam ve devlet faaliyetlerinin her alanında son sözü söylemek yetkisiyle donatılmış kamu görevlileri olarak, son derece ağır ve sorumlu bir görev üstlenmiş oldukları ortadadır. Bu ağır sorumluluk kendilerine özel bir statü sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.⁴⁵

Hâkimlik teminatı denilen bu özel statü, hâkimlerin kişisel yararları için değil, kamunun yarar ve çıkarına hizmet etmek amacıyla öngörülmüştür. Zira hâkimlere tanınan bu teminatla, serbestçe ve tarafsız olarak karar vermeleri sağlanarak, kişi hak ve hürriyetleri güvence altına alınacağı gibi, halka adaletin her türlü baskı ve etkiden uzak olarak dağıtıldığı konusunda da güven verilmiş olacaktır.⁴⁶ Hâkimlik teminatının amacı, hâkimlerin kişisel nüfuz ve itibarlarının yükseltilmesi ve huzurlarının sağlanmasından çok, hâkimlerin özgür ve tarafsız karar verebilmelerini sağlamak, dolayısıyla topluma, adaletin her türlü baskı ve etkiden uzak olarak dağıtıldığı hususunda güven vermektir.⁴⁷ Bu anlamda hâkimlik teminatı, esas itibarıyla toplumun ve vatandaşın yargı güvenliğini sağlamayı hedefleyen bir ilkedir.⁴⁸

Anayasa Mahkemesi de çeşitli kararlarında, hâkimlik teminatının hâkimlerin bağımsızlıklarını sağlayıcı işlevinin önemini vurgulamıştır.⁴⁹ Mahkeme bir kararında konuyla ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur:

"Hâkimlik teminatı, hâkimlerin bağımsızlığını sağlamaya yönelik kurumların en önemlisidir. Hâkimlerin bağımsızlığı, hâkimlerin objektif bağımsızlığı olduğu halde, hâkimlik teminatı, hâkimlerin kişisel bağımsızlığıdır. Hâkimlik teminatı, hâkimlere tanınan bir ayrıcalık değil, toplum için kabul edilen ve hâkimlerin görevlerini tam bir güven ve tarafsızlık içinde yapabilmelerini sağlayan bir kurumdur. Burada söz konusu olan, hâkimin kişisel yararı olmayıp, kamunun yararlarıdır. Hâkimlik teminatının amacı, hâkimlerin kişisel nüfuz ve itibarlarının yükseltilmesi ve huzurlarının sağlanmasından çok, onların özgür ve tarafsız karar verebilmelerini sağlamak, dolayısıyla topluma, adaletin her türlü baskı ve etkiden uzak olarak dağıtıldığına ilişkin güven vermektir."⁵⁰

Hâkimlik teminatının ilk ve belki de en temel unsurunu, hâkimlerin görevlerinden azledilememeleri oluşturur. Bu ilke, hâkimlerin hiçbir sebep yokken, usulsüz ve kanunsuz olarak görevden alınamamalarını ifade eder.

⁴⁵ Ünal, s.21; Atay, "Yargı Bağımsızlığı", s.1133, Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa-2007, s.349.

⁴⁶ Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş*, Adam Yayınları, 3.Baskı, 2002, s.577.

⁴⁷ Metin, s.225.

⁴⁸ İbrahimhakkıoğlu, s.668.

⁴⁹ Tanör-Yüzbaşıoğlu, s.452.

⁵⁰ Anayasa Mahkemesi'nin 27.04.1993 gün ve E.1992/37, K.1993/18 sayılı kararı, *Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi*, S.31/1, s.100-101.

Hâkimler, hukuka uygun hareket ettikleri sürece, hiçbir kişi ya da kuruluş tarafından keyfi olarak görevlerine son verilemez.⁵¹

İkinci unsur, hâkimlerin Anayasa'da belirtilen yaştan önce emekliye sevk edilememeleridir. Hâkimler ancak kendi istekleriyle, Anayasa'da düzenlenen yaştan önce emekliliklerini talep edebilirler. Hâkimlerin böyle bir talebi olmadıkça, hiçbir mercii hâkimleri emekliye sevk edemez.⁵²

Üçüncü olarak, hiçbir durumda hâkimler özlük haklarından yoksun bırakılamazlar. Bununla hâkimlere ekonomik sıkıntı yaşatılmaması amaçlanmaktadır. Eğer hâkim ekonomik sıkıntı çekerse, adil karar vermesi zorlaşır. Bu bakımdan hâkimler, hem maaş ve ödeneklerinden yoksun bırakılamamalı, hem de verilen maaş ve ödeneklerle hâkimlerin makul ve görevleriyle mütenasip bir hayat sürmeleri sağlanmalıdır.⁵³

Yargı erkinin, yürütme organı karşısında bağımsızlığını güvence altına almaya yönelik önlemlerden birisi de, mali güvencenin benimsenmesidir. Gerçekten bütçeyi yapan yürütme, ülkenin kamusal kaynaklarının nereye, nasıl ve ne kadar aktarılacağına da karar vermek suretiyle diğer organların mali özerkliklerini belirlemektedir. Bu itibarla, hâkimlerin diğer güvencelerinin anlam ifade edebilmesi için, yürütme erkinin tasarruflarına kalan bir mali durumlarının bulunmaması şarttır.⁵⁴

Dördüncü olarak, hâkimlerin özlük işleri, çoğunluğu hâkimlerden teşekkül ettirilen, özel bir organ tarafından yerine getirilmelidir.⁵⁵ Eğer yürütme ya da yasama erki, hâkimlerin mesleğe alınma, yükselme, yer değiştirme, denetim ve disiplin işlemleri gibi çeşitli yollarla hâkimlerin mesleki hayatı ve özlük hakları üzerinde etkili olabiliyorsa, hâkimlik teminatı etkinliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır.⁵⁶ Bu nedenle, hâkimlerle ilgili belirtilen işlemler,

⁵¹ Özer, *Türklerde Devlet Anlayışı*, s.96. Hâkimlerin azledilemeyeceği kuralı ilk defa, 1876 tarihli Kanun-i Esasî'de yer almış, ancak uygulamada fiilen etkisi olmamış ve yürütme çeşitli bahanelerle hâkimleri istediği gibi azletmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yürürlüğe giren 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında hâkimlerin azledilemeyeceği kuralı yer almıştır. 1924 Anayasası döneminde de hâkimlerin bağımsızlığının yürütme organı tarafından ihlal edildiği ve dolayısıyla etkin hukuksal korumanın ve tüm hâkimleri içeren azloluğuna güvencesinin gerçekleştirilemediği dile getirilmiştir. Bu alanda 1961 Anayasasının getirdiği düzenlemelerin Türk hukukunda hâkimlerin bağımsızlığı ve onu sağlayan güvenceler bakımından en olumlu dönem olduğu ifade edilmektedir; Özen, s.42; Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s.349.

⁵² Özer, *Anayasa Hukuku*, s.99; Özen, s.43.

⁵³ Özer, *Türklerde Devlet Anlayışı*, s.97; Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s.349.

⁵⁴ Özen, s.44.

⁵⁵ Türk hukukunda, hâkimlerin özlük işlerine yürütme yerine bağımsız bir kurulun bakması, ilk kez 1961 Anayasası ile kabul edilmiştir. Bu kurul Yüksek Hâkimler Kurulu'dur. YHK, 1961 Anayasasının 143'üncü maddesi uyarınca 1962 tarihli ve 45 sayılı Kanunla kurulmuştur. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasından farklı olarak hâkimlerin özlük işlerini yürüyecek özel kurulun savcılar da kapsamı nedeniyle "Yüksek Hâkimler Kurulu" yerine "Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu"nu öngörmüştür (Anayasa m.159); Özen, s.45.

⁵⁶ Özer, *Anayasa Hukuku*, s.99; Tanör-Yüzbaşıoğlu, s.451; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 8.Baskı, Ankara-2004, s.359; Mehmet Handan Surlu, "Hukuk Devleti ve Yargı", TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-4, TÜSİAD Yayınları, Aralık-1997.

özel ve bağımsız bir organ tarafından yerine getirilmelidir. Bu özel organda, hâkim sayısından az olmak kaydıyla, başka kuruluşlardan, örneğin yasama ve yürütmenin temsilcilerine de yer verilmesinin, yargı bağımsızlığı ilkesini zedelediği genel olarak kabul edilmektedir.⁵⁷ Nitekim kimi Avrupa ülkelerinde, söz konusu kurullarda yargı dışındaki kurumların da temsilcileri yer almaktadır.⁵⁸

Beşinci ve son olarak, hâkimler meslekleri dışında başka hiçbir görev yapamazlar. Hâkimler, hâkimlik mesleğine girmeleriyle beraber, yasama ve yürütme organlarına karşı korunurlar, bunun neticesi olarak da hâkimlik sıfatını taşıyarak bu organlarda hiçbir görev almamaları gerekir.⁵⁹ Ancak bu sınırlamaya bir istisna getirilerek, hâkimlerin yürütme organının etkisine girmeden, deneyimlerini başkalarına aktarabilecekleri işleri yapmalarına imkân sağlamak mümkün ve faydalıdır. Örneğin, hâkimler, hâkim adaylarına ya da hukuk fakültelerinde öğrencilere ders vermek suretiyle tecrübelerini başkalarına aktarabilirler. Böyle bir uygulamanın, hâkim bağımsızlığı ve teminatına olumsuz bir etkisinin olmayacağı açıktır.

Hâkimlik teminatı, 1924 Anayasasından itibaren Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında yer almıştır. Modern düzenlemelere ise 1961 Anayasasında yer verilmiştir. Paralel düzenlemeler 1982 Anayasasına da aktarılmıştır. 1982 Anayasasında hâkimlik teminatına ilişkin düzenlemeler, 139 ve 140'ıncı maddelerde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere göre; hâkimler ve savcılar bazı istisnalar dışında⁶⁰ azlolunamazlar, kendileri istemedikçe Anayasa'da gösterilen yaştan önce (altmışbeş yaşını bitirinceye kadar, m.140/4) emekliye ayrılamazlar; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamazlar.

Hâkim teminatı, yargı bağımsızlığı ilkesinin bir parçasını oluşturur. Yargı bağımsızlığı olarak ifade edilen soyut ilkenin somutlaşmış halini, mahkemelerin ve bu mahkemelerde yargı erkini kullanan hâkimlerin bağımsızlığı oluşturur. Hâkimlerin bağımsız olabilmesi, yukarıda özet olarak aktardığımız teminatların sağlanmasına bağlıdır. Mesleki olarak teminatı bulunmayan hâkimlerin, görevlerini yaparken bağımsız hareket etmelerinden söz edilemez.

Bu noktada önemle belirtilmesi gereken bir diğer husus da; hâkimlerin kendilerine sağlanan bağımsızlık ve teminatlara yaraşır şekilde görev yapmaları ve bunları kötüye kullanmamaları için, hâkimlerin, liyakat esasına dayalı olarak iyi seçilmeleri, iyi eğitilmeleri, mesleklerini icra ederken kendilerini geliştirmelerinin teşvik edilmesi, bağımsızlıkları zedelenmeyecek şekilde yine hâkimler tarafından

⁵⁷ Özer, *Anayasa Hukuku*, s.99; Özen, s.44; Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s.350.

⁵⁸ Örneğin Fransa, İspanya ve İtalya'da bulunan benzer kurullarda, yasama ve yürütme organlarının temsilcileri de yer almaktadır (Fransa Anayasası m.65, İtalya Anayasası m.104, İspanya Anayasası, m.122). Avrupa Birliği üyesi bazı ülkelerin anayasalarının Türkçe metinleri için bkz. Adalet Bakanlığı İnternet Sitesi, <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/anayasalar.htm>, 30.01.2014.

⁵⁹ Özer, *Türklerde Devlet Anlayışı*, s.97.

⁶⁰ Anayasa'nın 139'uncu maddesinin ikinci fıkrasına göre bu istisnalar; meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giyilmesi, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması ve ilgili kanun uyarınca meslekte kalmasının uygun olmadığına karar verilmesidir.

iyi denetlenmeleri gerektiğidir. Ancak bu sayede, yargının ve temsilcisi olan hâkimlerin, gerek statülerine uygun olarak davranmalarına, gerekse gerçek anlamda adalet dağıtımalarına imkân sağlanmış olur.

Yargının Tarafsızlığı

Giriş bölümünde ifade ettiğimiz gibi, yargı bağımsızlığı ilkesinin ve bunun bir parçasını oluşturan hâkim teminatının temel amacı, yargı erkinin ve bu erkin temsilcisi olan hâkimlerin tarafsızlığını sağlamaktır. Tarafsızlık, sözlük anlamı olarak yansız ve tarafsız olma, bitarafılık durumunu, hukuk terminolojisinde ise, hâkimin, çözümediği uyuşmazlıkla ilgili bütün işlemlerde, davalı ve davacılarından herhangi birine karşı yan tutmaması durumunu ifade eder.⁶¹

Ancak yargının ya da somut olarak hâkimin tarafsızlığı, davalı ve davacılarından herhangi birine karşı yan tutmamasından daha geniş bir manaya sahiptir. Sadece davanın taraflarına karşı değil, önündeki uyuşmazlığı çözüme bağlarken hukuk dışındaki bütün tesirlerden, hatta duygu, düşünce, inanç ve hayat görüşü gibi tüm kişisel özelliklerinden sıyrılarak, hukuk kuralları çerçevesinde karara varmasını ifade eder.

Tarafsızlık; hâkimin dış etkiler yanında, mümkün olabildiğince kişiliğinden, kişisel görüş ve değer ölçülerinden sıyrılarak karar verebilmesi olarak tanımlanabilir.⁶² Tarafsızlık, başka bir deyişle, davanın çözümünü etkileyebilecek bir önyargı yokluğu, özellikle mahkemenin veya mahkeme üyelerinden bazılarının taraflar düzeyinde, onların leh veya aleyhinde bir duyguya ya da çıkarıya sahip olmaması demektir.⁶³ Tarafsızlık, hâkimin baskı altında kalmadan, etkilere kapalı, taraf tutmadan, objektif olarak yargılama yapması, hukuka ve vicdanına göre karar vermesidir.⁶⁴

Tarafsızlık, karar verecek hâkimin ilk önce gelen vasfıdır. Tarafsızlık hâkimler için içsel bir erdemdir ve önüne gelen kişi ya da konular hakkında karar verirken sergilediği davranışa dayanır. Dolayısıyla taraflılığın üstesinden gelmek için hâkimlerin olumsuz içgüdülerinden kurtulmaları gerekir. Bağımsızlığın eksikliği ya da yokluğu hâkimlerin tarafsızlığını da zedeler, zira dışsal etkiler, tarafların lehine ya da aleyhine karar vermeye sevk eder. Hâkimlerin taraflı davranmaları öte yandan, yargıyı dışsal etkilere açık hale getirir ve hâkimler

⁶¹ *Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52e42382cdd289.69774173, 25.01.2014.

⁶² Serkan Cengiz, Fahrettin Demirağ, Teoman Ergül, Jeremy McBride, Durmuş Tezcan, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*, Avrupa Konseyi ve Türkiye Barolar Birliği İşbirliği, Şen Matbaa, Ankara-2008, s.106.

⁶³ 01.10.1982 tarihli Piersack/Belçika kararı, parag. 30; AİHM İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=56>, 26.01.2014; Gözübüyük, Gölcüklü, 2007, s.282; Ali Osman Kaynak, "Uluslararası Sözleşmeler Işığında Adil Yargılanma Hakkı ve İç Hukukumuzla Karşılaştırması", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 65, S.1, Kış 2007, s.123; Şahbaz, 2008, s.263.

⁶⁴ Alkan, s.12.

arasında bu şekilde etkileşimin artmasına ve önyargıların paylaşılmasına neden olabilir.⁶⁵

Tarafsızlık, yargı görevinin tam ve doğru bir şekilde yerine getirilmesinin esasıdır. Bu prensip, sadece bizatihi karar için değil, aynı zamanda kararın oluşturulduğu süreç açısından da geçerlidir. Bunun sonucu olarak hâkim, yargısal görevlerini tarafsız, önyargısız ve iltimassız olarak yerine getirmelidir. Mahkemede ve mahkeme dışında, yargı ve hâkim tarafsızlığı açısından kamuoyu, hukuk mesleği ve dava taraflarının güvenini sağlayacak ve artıracak davranışlar içerisinde olmalı, önündeki bir dava veya önüne gelme ihtimali olan bir konu hakkında, bilerek ve isteyerek; yargılama aşamasının sonuçlarını veya sürecini etkileyecek veya zayıflatacak hiçbir yorumda bulunmamalıdır.⁶⁶

Yargı erkinin tarafsızlığı, tüm uluslararası belgelerde, yargının bağımsızlığı ile birlikte ifade edilmiş, öyle ki bu iki nitelik ideal yargının birbirinden ayrılmaz iki temel özelliği olarak gösterilmiştir. Yukarıda aktarıldığı şekilde, gerek İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 10'uncu maddesinde, gerek AİHS'nin 6'ncı maddesinde ve gerekse Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 14'üncü maddesinde "bağımsız ve tarafsız" mahkemeye birlikte vurgu yapılmıştır.

AİHM'ye göre tarafsızlık, normal olarak önyargının ve tarafgirliğin bulunmamasını ifade eder; Sözleşme'nin 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrasına⁶⁷ göre tarafsızlığın bulunup bulunmadığı çeşitli yollarla test edilebilir. Bu bağlamda, belirli bir davada belirli bir yargıcın kişisel kanaatlerini belirleme çabası şeklindeki sübjektif test ile bir yargıç hakkında bu konuda haklı kuşku duyulmasına engel olan, yeterli güvencelere sahip olup olmadığının belirlenmesi şeklindeki objektif test arasında bir ayırım yapılabilir.⁶⁸

Görüldüğü üzere AİHM, kararlarında tarafsızlık kavramını, objektif ve sübjektif olmak üzere iki ayrı açıdan ele almaktadır. Sübjektif tarafsızlık; hâkimin, birey sıfatıyla kişisel tarafsızlığını; objektif tarafsızlık ise kurum olarak mahkemenin kişide bıraktığı izlenimi, yani hak arayanlara güven veren tarafsız bir görünüme sahip bulunmasını ifade etmektedir. Sübjektif tarafsızlık, aksi sabit oluncaya kadar var sayılır. Objektif tarafsızlık konusunda ise, mahkemenin verdiği görünüme bakmak gerekir. Bu hususta önemli olan nokta, mahkemenin bireylere, özellikle ceza davasında sanığa güven hissi vermesidir.⁶⁹ AİHM bunu, "Adalet sadece gerçekleştirilmemeli, gerçekleştirileceği de görülmelidir" özdeyişi ile ifade etmektedir.⁷⁰

⁶⁵ Giegerich, s.4.

⁶⁶ Bangalor Yargı Etiği İlkeleri, m.2.

⁶⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrası; "Herkes, ... hakkındaki bir suç isnadının karara bağlanmasında hukuken kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından yargılanma hakkına sahiptir." hükmünü içermektedir.

⁶⁸ 1 Ekim 1982 tarihli Piersack /Belçika kararı, parag. 30, AİHM İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=56>, 26.01.2014.

⁶⁹ Gözübüyük, Gölçüklü, 2007, s.282–283; Kaynak, 2007, s.123.

⁷⁰ 17.01.1970 tarihli Delcourt/Belçika kararı, parag. 27, AİHM İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=11>, 26.01.2014.

AİHM'ye göre, bir yargı yerinin tarafsızlığı, hâkimin belirli bir davadaki kişisel kanaati açısından sübjektif teste tabi tutulabilir ve aksi ispat edilinceye kadar hâkimin tarafsız olduğu kabul edilir. Tarafsızlık, hâkimin tarafsızlığı üzerinde her türlü kuşkuyu kaldıran güvenceye sahip olması anlamına gelip, bu objektif testin kanıtlanması belirli bir hâkimin tarafsızlığından kuşulanmak için haklı ve objektif nedenlerin bulunmasını gerektirir.⁷¹

AİHM, ülkemizde daha önce mevcut olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri⁷² ile ilgili bir kararında da objektif tarafsızlık konusunda şu tespitlerde bulunmuştur:

“Mahkeme'nin görevi, Sözleşme'ye taraf bir ülkede, bu tür mahkemelerin kurulmasının gerekli olup olmadığına soyut olarak karar vermek veya konuyla ilgili uygulamaları denetlemek değil, fakat bu mahkemelerden birinin işleyiş tarzının, başvurunun adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediğini tespit etmektir. Bu noktadan bakıldığında, mahkemenin görünümü bile büyük önem taşıyabilir. Burada tehlikede olan şey, demokratik toplumlarda mahkemelerin halka, her şeyden önemlisi yargılama süreci bakımından sanığa vermesi gereken güven duygusudur. Belirli bir mahkemenin bağımsızlık ve tarafsızlıktan yoksun olmasından endişe duymak için haklı nedenlerin olup olmadığı karara bağlanırken, sanığın görüşleri belirleyici olmamakla birlikte, önem taşır. Belirleyici olan şey, başvurunun şüphesinin objektif olarak haklı görülüp görülemeyeceğidir.”⁷³

⁷¹ 25 Haziran 1992 tarihli Thorgeir Thorgeirsen/İzlanda kararı, parag. 51, AİHM İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/>, 26.01.2014.

⁷² Başvuruya konu olayın meydana geldiği dönemde, Anayasa'nın 143'üncü maddesi ile 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun uyarınca, söz konusu mahkemeler iki sivil hâkim ile bir askeri hâkimden oluşmakta, belirli suçlarla ilgili yargılama yapma görevine sahip bulunmaktadır. AİHM, bu mahkemelerde görev yapan askeri hâkimin statüsünü dikkate alarak, söz konusu mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmadığı görüşüne ulaşmış ve İzmir DGM'de yargılanmış olan Incal bakımından AİHS'nin 6'ncı maddesinin birinci fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, Incal kararından sonra Türkiye'ye karşı benzer iddialarla yapılan birçok başvuruda da aynı içtihadı yineleyerek, DGM'de yargılanmış kişiler bakımından Sözleşme'nin 6/1'inci maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme'nin bu kararları, DGM'nin oluşumuna ilişkin Anayasa'daki düzenlemelerin değiştirilmesi gereğini doğurmuştur. AİHM kararlarına uyum sağlamak amacıyla, Anayasa'nın Devlet Güvenlik Mahkemelerini düzenleyen 143'üncü maddesi, 18 Haziran 1999 tarihli ve 4388 sayılı Kanunla değiştirilmiş ve DGM'de askeri hâkimlerin görev yapmasına ilişkin hüküm kaldırılmıştır. Anayasa değişikliğine paralel yasal düzenleme de (4390 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile Askeri Hâkimler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun), 22 Haziran 1999'da yapılmıştır. Diğer yandan; Anayasa'da 07 Mayıs 2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, Anayasa'nın 143'üncü maddesi ilga edilmiştir. Buna uygun olarak, 16.06.2004 tarihli ve 5190 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Değişiklik Yapılması ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun'un 3'üncü maddesiyle Devlet Güvenlik Mahkemeleri tamamen kaldırılmıştır.

⁷³ 9 Haziran 1998 tarihli Incal/Türkiye kararı, parag. 70-71, AİHM İçtihatları, http://ihami.anadolu.edu.tr/aihm_goster.asp?id=785, 26.01.2014.

AİHM başka bir kararında, tarafsızlığın objektif ve sübjektif yönlerini şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur:

“Sözleşme’nin 6’ncı maddesinin 1’inci fıkrası bakımından tarafsızlığın varlığı, bir davada belirli bir hâkimin kişisel kanaatlerini belirleme çabası şeklindeki sübjektif test ile bir yargıcın tarafsızlığından haklı kuşku duyulmasına engel olan yeterli güvencelere sahip olup olmadığının belirlenmesi şeklindeki objektif teste göre saptanmalıdır. Sübjektif testle ilgili olarak, başvuru Komisyon veya Mahkeme önünde, söz konusu hâkimlerin kişisel tarafgirlikle hareket ettiklerini iddia etmemiştir. Her halükarda, aksine kanıt bulunmadıkça, bir hâkimin kişisel tarafsızlığının bulunduğu varsayılmalıdır; mevcut olayda da böyle bir kanıt yoktur. O halde geriye, objektif testin uygulanması kalmaktadır. Objektif test bakımından ise, hâkimin kişisel tutumundan farklı olarak, kendisinin tarafsızlığı hakkında kuşku uyandıracak belirli olguların bulunup bulunmadığı tespit edilmelidir. Bu noktada, görünüşler bile önemli olabilir. Tehlikede olan şey, demokratik bir toplumda mahkemelerin halka ve her şeyden önce bir ceza davası söz konusu olduğunda sanığa vermek zorunda oldukları güven duygusudur. Bu nedenle, hakkında tarafsız olmadığından kaygı duymak için haklı bir sebep bulunan bir hâkim, davadan çekilmelidir. Bu durum, belirli bir davada, bir hâkimin tarafsız olmadığından kaygılanmak için haklı bir sebebin bulunup bulunmadığına karar verirken, sanığın bakış açısının önemli olduğunu, fakat belirleyici olmadığını ima etmektedir. Belirleyici olan şey, bu kaygının objektif olarak haklı görülüp görülemeyeceğidir. Mevcut davada, tarafsızlık bulunmadığına dair kaygı, dava mahkemesine başkanlık yapan İl Mahkemesi hâkiminin ve üst mahkemenin kararına katılmış olan Yüksek Mahkeme hâkimlerinin, olayı daha önceki bir aşamada ele almış olmalarına ve soruşturma döneminde başvuru hakkında bazı kararlar vermiş olmalarına dayandırılmıştır. Bu tür durumlar, sanığın, hâkimin tarafsızlığından kuşku duymasına sebep olabilir; bu kuşkular anlaşılabilir niteliktedir; fakat yine de bunlar, objektif açıdan haklı görülme zorunda değildir. Haklı görülüp görülmeyecekleri, her olayın kendi şartlarına bağlıdır.”⁷⁴

Ülkemizdeki düzenlemelere bakıldığında ise, gerek Anayasa’da, gerekse ilgili diğer mevzuatta, hâkimin tarafsız olması gerektiğine dair açık bir hüküm bulunmadığı görülmektedir. Kural olarak, hâkim tarafsız olarak düşünülmüş, temel usul kanunlarında hâkimin tarafsız kalamayacağı özel durumlar saptanarak, bu durumlarda nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiğine dair hükümler sevk edilmiştir.⁷⁵ Bunlar, ilgili kanunlarda hâkimin çekinme ve ret halleri olarak belirlenmiştir. Belirtilen düzenlemelerden önde gelenleri, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 34-45’nci maddelerinde “Hâkimin Davaya Bakmaktan Yasaklılığı ve Reddi” başlığı altında,⁷⁶ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun

⁷⁴ 24 Mayıs 1989 tarihli Hauschildt/Danimarka kararı, parag. 46-49, AİHM İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=187>, 26.01.2014.

⁷⁵ Asuman Zeynep Taştan, “Hâkimin Tarafsızlığı”, *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2005, s.54; acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1538/2168.pdf, 17.01.2014.

⁷⁶ Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda, hâkimin kendisine ait olan veya doğrudan doğruya ya da dolayısıyla ilgili olduğu davada, aralarında evlilik bağı kalksa bile eşinin veya nişanlısının davasında, kendisi veya eşinin altsoy veya üstsoyunun davasında, kendisi ile

ise 22-32'nci maddelerinde "Hâkimin Davaya Bakamaması ve Reddi" başlığı altında⁷⁷ yer almaktadır.

Hâkimin çekinme ve ret hallerine ilişkin düzenlemelerin haricinde, Anayasa'da yer alan bazı hükümler, doğrudan hâkimin tarafsızlığını sağlayıcı ve ona ilişkin hükümler olmasa bile, dolaylı olarak bu kavrama da hizmet ederler. Anayasa'nın 138'inci maddesinde hâkim bağımsızlığı ilkesini vurgulayan "Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler" hükmü, hâkim bağımsızlığı yanında, hâkime hüküm verirken, Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatine göre karar verme görev ve sorumluluğunu yükleyerek, hâkimin tarafsız olması kuralına işaret etmektedir. Tarafsızlık ilkesinin, bunun yanında, 2'nci maddede yer alan "demokratik hukuk devleti" ve "adalet", 10'uncu maddedeki "kanun önünde eşitlik" ve 37'nci maddedeki "kanuni hâkim güvencesi" gibi temel ilkeler ile 36'nci maddedeki "adil yargılanma hakkı" ve "hak arama özgürlüğü"nü özünde saklı olduğu kabul edilmektedir.⁷⁸

Kamuoyunun yargıya güveni hukuk devleti ilkesinin en önemli unsurudur. Bunu korumak için, sadece adaleti uygulamak yetmez, aynı zamanda

arasında evlatlık bağı bulunanın davasında, üçüncü derece de dâhil olmak üzere kan veya kendisini oluşturan evlilik bağı kalksa dahi kayın hısımlığı bulunanların davasında, iki taraftan birinin vekili, vasisi, kayını veya yasal danışmanı sıfatıyla hareket ettiği davada davaya bakamayacağı öngörülmüş, talep olmasa bile çekinmek zorunda olduğu hükme bağlanmıştır. Ayrıca hâkimin tarafsızlığından şüpheliyi gerektiren önemli bir sebebin bulunması hâlinde, taraflardan birinin hâkimi reddedebileceği gibi hâkimin de bizzat çekilebileceği belirtilmiştir. Özellikle davada, iki taraftan birine öğüt vermiş ya da yol göstermiş olması, davada, iki taraftan birine veya üçüncü kişiye kanunen gerekmediği hâlde görüşünü açıklamış olması, davada, tanık veya bilirkişi olarak dinlenmiş veya hâkim ya da hakem sıfatıyla hareket etmiş olması, davanın, dördüncü derece de dâhil yansoy hısımlarına ait olması ve dava esnasında, iki taraftan birisi ile davası veya aralarında bir düşmanlık bulunması hallerinde hâkimin reddi sebebinin varlığının kabul edileceği düzenlenmiştir (34 ve 36'nci maddeler).

⁷⁷ Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre hâkim; suçtan kendisi zarar görmüşse, sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlilik, vesayet veya kayımlık ilişkisi bulunmuşsa, şüpheli, sanık veya mağdur kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlât edinme bağlantısı varsa, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında üçüncü derece dâhil kan hısımlığı varsa, evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dâhil kayın hısımlığı varsa, aynı davada Cumhuriyet savcılığı, adli kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdafiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa ve aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse, hâkimlik görevini yapamaz. Bir karar veya hükme katılan hâkim, yüksek görevli mahkemece bu hükme ilişkin olarak verilecek karar veya hükme katılamaz. Aynı işte soruşturma evresinde görev yapmış bulunan hâkim, kovuşturma evresinde görev yapamaz. Hâkimin davaya bakamayacağı hâllerde reddi istenebileceği gibi, tarafsızlığını şüpheye düşürecek diğer sebeplerden dolayı da reddi istenebilir (22, 23 ve 24'üncü maddeler).

⁷⁸ Merih Öden, "Anayasa Yargısında Yargıcın Davaya veya İşe Bakamaması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 1993, Cilt 43, S.1-4, s.64; Taştan, s.54; Ozan Ergül, "Anayasa Mahkemesi ve Hâkim Tarafsızlığı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.54, 2004, s.249; İnceoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı", s.237.

adaletli görünmek de gerekir. Bağımlı ve taraflı görünüşler, yargıyı olumsuz etkiler. Dolayısıyla, bağımsızlık ve tarafsızlığın sadece nesnel olarak mevcudiyeti değil, bunların mevcudiyetlerinin kamuoyu tarafından algılanması da gerekir.⁷⁹ Bu nedenle toplumun, yargının bağımsız, tarafsız ve etkin olduğuna ve sorunsuz işlediğine güven duyması gerekir.⁸⁰

Tarafsızlık ilkesi, "herkesin yasa önünde eşitliğini" sağlar. Yargılamada işbirliği (kollektiflik) ilkesine karşın, başkaları karşısında hâkim tarafsız olmalı, yasa karşısında herkesin eşitliği sağlanmalıdır. O nedenle kimse kendi davasının hâkimi olamaz (*nemo iudex in propria causa*).⁸¹ Hâkimlerin davanın taraflardan biri lehine veya aleyhine değil, hukuk kurallarına ve vicdani kanaatlerine göre karar vermesi, hukuka olan güvenin tesis edilmesi açısından büyük önem taşır. Dolayısıyla, yargının tarafsızlığı bir ülkedeki hukuk sisteminin meşruiyet kazanması ve bu meşruiyetin sürdürülmesine olumlu anlamda katkıda bulunur.⁸²

Eğer hâkim dışarıdan ya da içerden gelen etkilerle değerlendirme yaparak karara varırsa, diğer bir deyişle hâkim hukuk kurallarını tarafsız bir biçimde uygulamak yerine davanın taraflarından birinin lehine veya aleyhine karar verirse, bireylerin hukuk sistemine olan güveni sarsılır. Karar, dolayısıyla hukuk ve adalet, tartışmalı hale gelir. Toplumda yargıya ve devlete olan güven sarsılır. Nihayetinde, bir toplumda bireyler hukuk sistemine olan inançlarını yitirdikleri takdirde, o toplumda zaman içerisinde söz konusu hukuk sistemini oluşturan kurallara uyulmasını beklemek ve sağlamak imkânsız hale gelir ve sosyal karmaşa doğar.⁸³

Hâkimin de, bir insan olarak, değer yargılarının, siyasi fikirlerinin, inançlarının ve hayat görüşünün bulunması son derece doğal ve gereklidir. Bu nedenle hâkimden bir makine gibi davranması beklenemez. Önemli olan, hâkimin sahip olduğu bu niteliklerinin, karara bağladığı uyuşmazlıklarda etkili olmaması, hukuk dışı değerlendirmelerde bulunmasına ve sonuçlara ulaşmasına yol açmamasıdır.

Hâkimin tarafsız olması, onun görevini yaparken hiç kimseyi kayırmamasını, kendisinin veya bir tarafın çıkarını gözetmemesini, duygularına kapılmamasını, kişisel görüşlerinin ve önyargılarının etkisi altında kalmamasını ifade eder. Hâkim, önündeki sorunları her türlü kişisel istek, duygu ve önyargıdan sıyrılarak açık bir zihinle ele almalı ve bunlara yalnızca hukuk kuralları çerçevesinde bir çözüm bulmalıdır. Bu bağlamda, hâkimin tarafsızlığı, yargı yetkisinin keyfi kullanılmayacağı anlamını da taşımaktadır. Hâkim hem gerçekten tarafsız, hem de bu konuda güven veren bir kişi olmalıdır. Tarafsızlık

⁷⁹ Giegerich, s.4.

⁸⁰ Thomas Giegerich, "Yargının Bağımsızlığı, Tarafsızlığı ve İdaresi Hakkında Rapor", Yargı ve Temel Haklar Hakkında 17-21 Ocak 2011 Tarihlerinde Gerçekleştirilen Uzman Heyetinin Görüşü, 1 Ağustos 2011, s.31, AB Komisyonu-Brüksel, Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi, http://www.abgm.adalet.gov.tr/dosyalar/yarginin_bagimsizligi.pdf, 17.01.2014.

⁸¹ Sami Selçuk, "Yargılamada Nesnellik Bağlamında Yazılı Hukuk ve Yargıç İlişkisi", *Yargıtay Dergisi*, Temmuz 1996, Cilt XXII, s.215.

⁸² Gönenç, s.9.

⁸³ Gönenç, s.10; Taştan, s.37.

ilkesi, hâkimin tarafsızlığı konusunda kuşku uyandıracak tutum ve davranışlardan kaçınmasını da gerektirir. Gerçekte, tarafsızlık konusunda en önemli etken de, yargıcın dürüst ve hâkimlik görevinin gereklerine duyarlı oluşudur.⁸⁴

Hâkimin tarafsızlığı bu yönüyle, hâkimin bağımsızlığından daha geniş bir kavramı anlatır. Hâkimin etki altında kalmasına yol açacak dış unsurlardan arı olması bağımsızlığını ifade ederken, bunlarla birlikte kendi iç dünyasının olumsuz etkilerinden sıyrılarak değerlendirme yapması ve sonuca ulaşması tarafsızlığını ifade eder.

Bağımsızlık tam olarak sağlansa bile, tarafsızlığın mutlaka mevcut olacağını varsaymak mümkün değildir. Çevresel tüm olumsuz etkilere karşı korunan bir hâkim bile, kişisel nedenlerle, ideolojik eğilimlerinin bir sonucu olarak veya sadece menfaati olduğu için "tarafli" karar verebilir. Ancak bağımsızlık olmadığında tarafsızlığın olmama ihtimali artar. Yani, bağımsız olmayan, baskılara maruz kalan bir hâkimin, hukuka ve vicdanına göre değil de, kendisine baskı uygulayan güçlerin menfaati doğrultusunda karar verme olasılığı yüksektir. Buna göre bağımsızlığın, bir anlamda tarafsızlığın ön şartı olduğu söylenebilir.⁸⁵ Bağımsızlık hâkimin, tarafsızlık ise bireyin güvencesidir.⁸⁶

Sonuç olarak, hâkimin tarafsızlık niteliğini, "hâkimin, bakmakta olduğu davada, tarafların herhangi biri lehine, eşit olmayan bir şekilde, gerek tarafların kendisinden, gerek dışarıdan gelen herhangi olumsuz bir etki nedeniyle ve gerekse kendi kişiliğinden, eğitiminden, kültüründen ve politik düşüncesinden kaynaklanan duygu, önyargı ve düşüncelerle farklı davranmaması, kişiliğinden ve her türlü etkiden sıyrılarak karar vermesi, verilen kararın toplumda önyargısız verildiği görünümüne sahip olması" şeklinde açıklamak mümkündür.⁸⁷

Sonuç

Yunan mitolojisinde adalet ve düzen tanrıçası olan Themis'in,⁸⁸ bir elinde terazi, diğer elinde ise kılıç vardır ve gözleri bağlıdır. "Kılıç" adaletin verdiği cezaların caydırıcılığını ve gücünü, "terazi" adaleti ve bunun dengeli bir şekilde dağıtılmasını, "kadın" olması bağımsızlığını, gözlerinin bağlı olması ise tarafsızlığını simgeler. Bu şekilde tarafları görmeyen ve tanımayan Themis, taraf tutmaz ve adil davranır. Themis'in simgesel olarak taşıdığı hukukun evrensel ilkelerinin ne kadar önemli olduğu günümüzde daha da iyi anlaşıldığından, Themis bugün de adaletin simgesi olarak kabul edilmektedir.

Çağımızda insan onuruna en uygun rejim olarak kabul edilen demokrasinin temelini hukuk devleti ilkesi oluşturmakta, hukuk devleti ilkesi de bağımsız ve tarafsız yargı erkinin varlığını zorunlu kılmaktadır. Zira hukuk devletinin özelliklerinden olan hak ve özgürlüklerin tam anlamıyla güvence altına alınması ve kanun önünde eşitlik ilkelerinin hayata geçirilmesi, ancak bağımsız ve tarafsız yargı erkinin varlığı ile mümkündür.

⁸⁴ Öden, s.61, 63, 116, 118.

⁸⁵ Gönenc, s.9; İnceoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı, s.228.

⁸⁶ Alkan, s.12.

⁸⁷ Atay, Yargı Bağımsızlığı, s.1153; Taştan, s.26.

⁸⁸ Vikipedi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Themis>, 25.01.2014.

İlk çağlardan itibaren, iktidarın bir kişi ya da grupta toplanması, kanun koyan, bu kanunları uygulayan ve bu kanunlara uymayanları cezalandıran süjenin tek olması, despot yönetimleri ortaya çıkarmış, insanlığın birçok acılar çekmesine yol açmış, yaşanan tecrübeler kuvvetler ayrılığı ilkesinin doğmasına yol açmıştır. Böylece devletin temel üç işlevini oluşturan yasa koyma, bu yasaları yürütme ve yasalara uymayanları yargılayarak cezalandırma işlevleri birbirinden ayrılmıştır. Devlet gücünün bölünerek, birbirine karşı bağımsız ve birbirini çeşitli şekillerde sınırlayan ya da denetleyen üç ayrı erkin ihdas edilmesi, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasına, tüm bireylerin kanun önünde eşit sayılmasına hizmet eden hukuk devleti ilkesine giden yolda en büyük adımlardan birisini oluşturmuştur.

Yüzyıllara dayanan ve bugün tüm çağdaş demokrasilerde uygulama alanı bulan kuvvetler ayrılığı ilkesi, özellikle günümüzün parlamenter demokratik rejimlerinde, yasama ve yürütmenin neredeyse iç içe geçmesiyle, yargı erkinin gerçek anlamda bağımsız olmasını eskiye oranla daha fazla zorunlu kılmaktadır. Zira, seçimle parlamento çoğunluğuna sahip olarak hükümeti kuran siyasi partiler, yürütme ile yasama güçlerini birlikte kullanma imkânına sahip olmakta, demokrasi kültürünün yeterince gelişmediği ve kamuoyu denetiminin etkin olmadığı rejimlerde, iktidarların sahip oldukları gücü kötüye kullanma eğilimleri ortaya çıkmakta, bu da otoriter iktidarların doğmasına, hukuk devleti ilkesinin yara almasına ve hak ve özgürlüklerin tehlikeye düşmesine yol açmaktadır. Böyle durumlarda, mutlak iktidarın önündeki dengeleyici tek güç olarak yargı erki kalmaktadır. Yargı erkinin, yürütme ve yasama erkleri karşısında gerçek anlamda bağımsız olmaması ise, işlevini gerektiği gibi yerine getirememesine, bunun sonucu olarak da hukuki güvenliğin yok olmasına ve hak ve özgürlüklerin demokrasi ilkelerine aykırı olarak kısıtlanmasına yol açmaktadır.

Hak ve özgürlükleri hukuka ve demokrasiye aykırı olarak kısıtlanan bireyler, bağımsız ve tarafsız yargı erkinin bulunmaması durumunda, hak ve adalet duygularını ve devlete olan inançlarını kaybetmekte, bunun sonucu olarak da toplumsal barış zedelenmekte, toplum kaosa sürüklenmektedir. Böylesi bir durumun ise, toplumları felaketlere sürükleyeceği açıktır.

İnsanlığın mutluluğu ve refahı için günümüzde en ideal rejim olarak kabul edilen demokrasi, hukuk devleti ilkesinin hayata geçmesini, hukuk devleti ilkesi de bağımsız ve tarafsız yargının varlığını zorunlu kılmaktadır. Tüm dış etkilere karşı bağımsız, hukukun üstünlüğüne bağlı tarafsız bir yargının varlığı, bir toplumda yönetenlerin hukuka saygılı hareket etmelerini, vatandaşların hukuki güvenlik içinde ve kanunlar önünde eşit olarak yaşamalarını sağlar. Bu nedenledir ki, adalet mülkün (devletin) temelidir.

Yargının bağımsızlığını sağlamak, devletin görev ve sorumluluğudur. Öncelikle yargı bağımsızlığına ilişkin temel ilkeler anayasada güvence altına alınmalı ve bunların uygulanmasına ilişkin kurallar yasalarla tereddüde yer vermeyecek şekilde düzenlenmelidir. Ancak yargı bağımsızlığının pozitif hukukta tanımlanması tek başına yeterli değildir. Bunun yanında, öncelikle yönetenler olmak üzere, tüm kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, medya organlarının ve vatandaşların yargının bağımsızlığına saygı duymayı öğrenmesi ve özümsemesi gerekir. Devlet organları bunu sağlamak amacıyla, başta

topluma örnek olmak üzere tüm gerekli tedbirleri almalı, bu bilinci topluma aşılmalıdır. Bu demokrasi kültürünün bir gereğidir. Toplumsal bilinç ve duyarlılık gelişmedikçe, yargının bağımsızlığı gerçek anlamda gerçekleşmez.

Yargının tarafsızlığını sağlamak ise, yargı erkinin ve hâkimlerin görev ve sorumluluğudur. Bağımsızlığı güvence altına alınmış yargı erki ile temsilcisi olan daha önce açıklanan teminatlara sahip hâkimler, görevlerini yaparken tarafsızlık ilkesine uygun hareket etmeli, hukukun üstünlüğüne hizmet etmek dışında hiçbir kaygıyla hareket etmemelidirler. Hâkimler, tarafsızlığı şiar edinmeli, hangi inanca, siyasi fikre, hayat görüşüne sahip olurlarsa olsunlar, önlere gelen uyuşmazlıklarda sahip oldukları kişisel özelliklerinin etkisinde kalmadan, hukuk dışı herhangi bir düşüncenin tesirinde kalmadan ve taraf tutmadan, sadece hukuk çerçevesinde görevlerini yapmalıdırlar. Bunun yanında, yargı erki ve hâkimler, sadece tarafsızlık içinde görev yapmakla yetinmemeli, aynı zamanda tarafsız görev yaptıkları inancını ve güvenini topluma vermelidirler. Başka bir deyişle, tarafsız olmalıdırlar ve tarafsız görünmelidirler.

Bu çalışmada, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkeleri, evrensel olarak üzerinde mutabakat sağlanmış ve tüm çağdaş demokrasilerde kabul gören prensipler çerçevesinde açıklanmaya çalışılmış, bu kapsamda ulusal ve uluslararası metinlerde yer alan bağlayıcı ya da tavsiye niteliğindeki düzenlemelere değinilmiş, yine ulusal ve uluslararası yargı organlarının konuyla ilgili kararlarından örnekler sunulmuştur.

Bugün ülkemizde yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda mevcut olan hukuki ve fiili durum bu çerçevede göz önüne alındığında, ciddi eksiklikler ve aksaklıklar olduğu açıktır. Bunun sonucu olarak, yargı erki işlevini tam olarak yerine getirememekte, toplumda yargı erkine yönelik güven eksikliği bulunmaktadır. Öncelikli olarak yapılması gereken, tüm yargı organlarının kurumsal olarak, hâkimlerin ise bireysel olarak tarafsızlık ilkesini şiar edinerek buna uygun görev yapmaları ve bunun topluma yansımaları sağlamaları, yasama ve yürütme erklerinin de yargı bağımsızlığı ilkesine saygı göstermeleridir. Ancak her iki ilkenin de hayata geçirilmesi, demokrasi kültürünün yerleşmesine ve toplumda hukukun üstünlüğüne olan inancın tesisine bağlıdır. Toplum bu nitelikleri kazandığında, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkeleri de kendiliğinden gerçekleşecektir.

Kaynakça

Yazılı Kaynaklar

- 1'inci Uluslararası Yüksek Mahkemeler Zirvesi Raporu, "Yargı Bağımsızlığına Dair İlkeler", İstanbul 1-3 Kasım 2010
- Açıklamalı Amerika Birleşik Devletleri Anayasası*, ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgi Programları Bürosu İnternet Sitesi
- Alkan Ali, "2013-2014 Adli Yıl Açış Konuşması", *Yargıtay Dergisi*, Ekim 2013, Cilt 39, Sayı 4
- Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi*, Sayı 31/1

- Atay E.Ethem, "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XVII, Yıl 2013, Sayı 1-2
- Atay E.Ethem, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara-2006
- Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi
- Cengiz Serkan, Demirağ Fahrettin, Ergül Teoman, McBride Jeremy, Tezcan Durmuş, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*, Avrupa Konseyi ve Türkiye Barolar Birliği İşbirliği, Şen Matbaa, Ankara-2008
- Çetinkaya Ender, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması Paneli Konuşması, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 76, 2005
- Çiftçi Erhan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığı Altında Adil Yargılama İlkesi ve İdari Yargı", *Danıştay Dergisi*, Sayı 106, Ankara-2003
- Doğan İlyas, *Parçalayan Küreselleşme*, Yetkin Yayınları, Ankara-2006
- Doğru Osman, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının İç Hukuklara Etkileri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 17, Yıl 2000
- Doğru Osman, Nalbant Atilla, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 1.Cilt, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Avrupa Konseyi ve T.C. Yargıtay Başkanlığı, 2012
- Döner Ayhan, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara-2003
- Dönmezer Sulhi, "İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi, Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu", *İnsan Hakları ve Yargı*, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığınca 14-15 Mayıs 1998 Tarihlerinde Antalya'da Düzenlenen Seminerde Sunulan Bildiriler, Ankara-1998
- Erdoğan Mustafa, "İnsan Hakları ve Türkiye", *Yeni Türkiye*, İnsan Hakları Özel Sayısı I, Yıl 4, Sayı 21, Mayıs-Haziran 1998
- Erdoğan Mustafa, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Yayınevi, Ankara-2007
- Ergül Ozan, "Anayasa Mahkemesi ve Hâkim Tarafsızlığı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 54, Yıl 2004
- Feyzioğlu Metin, "2013-2014 Adli Yıl Açış Konuşması", *Yargıtay Dergisi*, Ekim 2013, Cilt 39, Sayı 4
- Gemalmaz Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul-2003
- Giegerich Thomas, "Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi", *İstisari Ziyaret Raporu*, 17-21 Kasım 2008, AB Komisyonu-Brüksel, Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi
- Giegerich Thomas, "Yargının Bağımsızlığı, Tarafsızlığı ve İdaresi Hakkında Rapor", *Yargı ve Temel Haklar Hakkında 17-21 Ocak 2011 Tarihlerinde Gerçekleştirilen Uzman Heyetinin Görüşü*, 1 Ağustos 2011, AB Komisyonu-Brüksel, Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi
- Gönenç Levent, "Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Anayasa Çalışma Metinleri 3*

- Gözler Kemal, "İnsan Hakları Normlarının Anayasaüstülüğü Sorunu", *Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı*, 7-9 Aralık 1998, TODAİE Yayın No: 301, Ankara-2000
- Gözler Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa-2007
- Gözübüyük A.Şeref, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara-2006
- Gözübüyük A.Şeref, Gölcüklü Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, Ankara-2007
- Gülsoy M.Tevfik, "Anayasa Yapımı ve Türkiye'de Anayasa Arayışları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2012, Cilt 16, Sayı 3
- Günday Metin, "Hukuk Devleti ve Yargı", *TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-4*, TÜSİAD Yayınları, Aralık-1997
- Güriz Adnan, *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara-2007
- İbrahimhakkıoğlu Uğur, "Yargı Bağımsızlığı", Türkiye Barolar Birliği Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, 9-13 Ocak 2001, TBB Yayın No: 12, Ankara-2001
- İnceoğlu Sibel, "Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi", *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*, Editör Sibel İnceoğlu, Avrupa Konseyi, 2013
- İnceoğlu Sibel, "Adil Yargılanma Hakkı", *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*, Editör Sibel İnceoğlu, Avrupa Konseyi, 2013
- Kapani Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, 7.Baskı, Ankara-1993
- Kaynak Ali Osman, "Uluslararası Sözleşmeler Işığında Adil Yargılanma Hakkı ve İç Hukukumuzla Karşılaştırması", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 65, Sayı 1, Kış 2007
- Kılınc Bahadır, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı*, Seçkin Yayınevi, Ankara-2006
- Metin Yüksel, "Türkiye'de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2010, Sayı 27
- Mumcu Ahmet, Küzeci Elif, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara-2007
- Ökçesiz Hayrettin, "Hukuk Felsefesi Yönünden İnsan Hakları", *Yeni Türkiye*, İnsan Hakları Özel Sayısı I, Yıl 4, Sayı 21, Mayıs-Haziran 1998
- Özay İl Han, *Günüşğında Yönetim*, İstanbul-1996
- Özen Muharrem, "Yargı Bağımsızlığını Zedeleyen Düzenleme, Uygulamalar ve Bağımsızlığı Sağlamaya Yönelik Çözüm Önerileri", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 68, Sayı 2010/1
- Palavrić Seada, "Yargı Bağımsızlığı, Yargının Tarafsızlığı ve Sorumluluğu", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2010, Sayı 27
- Öden Merih, "Anayasa Yargısında Yargıcın Davaya veya İşe Bakamaması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 1993, Cilt 43, Sayı 1-4
- Özbudun Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara-2004
- Özdek Yasemin, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, TODAİE Yayın No: 321, Ankara-2004
- Özer Attila, *Türklerde Devlet Anlayışı ve Demokratik Rejim*, Ankara-2002

- Özer Attila, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara–2003
- Pazarıcı Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara–1990
- Pazarıcı Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara–2005
- Sağlam Musa, "İçtihat Danışmanı ve Departmanı", *Bireysel Başvuru*, Editör Musa Sağlam, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara-2013
- Sejersted Francis, Çev. M.Tevfik Gülsoy, "Demokrasi ve Hukuk Devleti: İyi Yönetim Çabasındaki Bazı Tarihsel Çelişki Deneyimleri", Karadeniz Teknik Üniversitesi Forumu
- Selçuk Sami, "Yargılamada Nesnellik Bağlamında Yazılı Hukuk ve Yargıç İlişkisi", *Yargıtay Dergisi*, Cilt XXII, Temmuz 1996
- Selçuk Sami, *Türkiye'nin Demokratik Dönüşümü*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara–2001
- Surlu Mehmet Handan, "Hukuk Devleti ve Yargı", TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi–4, TÜSİAD Yayınları, Aralık–1997
- Şahbaz İbrahim, "AİHM Kararlarında Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2008, Cilt 25
- Şahin Kemal, *Bağımsızlık Etik İlkesi ve Hâkimlerin Bağımsızlığı*, Hukuk Gündemi, Ankara Barosu Yayınları, Haziran-Temmuz-Ağustos 2006
- Tanilli Server, *Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş*, Adam Yayınları, 3. Baskı, Yıl 2002
- Tanilli Server, *Devlet ve Demokrasi*, Alkım Yayınevi, 4.Baskı, 2007
- Tanör Bülent - Yüzbaşıoğlu N., *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Yapı Kredi Yayınları–1447, 5. Baskı, İstanbul–2004
- Taştan Asuman Zeynep, "Hâkimin Tarafsızlığı", *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2005, Ankara Üniversitesi İnternet Sitesi (Açık Erişim Sistemi)
- Tezcan Durmuş, *Türkiye Hakkında Yapılan Kişisel Başvuruların Mahiyeti ve İrdelenmesi*, İnsan Hakları ve Yargı, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığınca 14–15 Mayıs 1998 Tarihlerinde Antalya'da Düzenlenen Seminerde Sunulan Bildiriler, Ankara–1998
- Tunç Hasan, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara–1999
- Tunç Hasan, Bilir Faruk, Yavuz Bülent, *Türk Anayasa Hukuku*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara–2009
- Turhan Mehmet, *Anayasal Devlet*, Naturel Yayınları: 29, Ankara–2005
- Ünal Şeref, *Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hâkimlik Teminatı*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Yayın No: 65, Ankara–1994
- Weber Frans, "İnsan Haklarının Çağdaş Yorumu ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 1992, Cilt 9
- Yaralı Kamil Uğur, *Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*, ABC Hukuk İnternet Sitesi
- Yıldırım Kadir, "Sözleşmenin ve Divan Kararlarının Uygulanma Niteliği", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2000, Cilt 17
- Yurtcan Erdener, *Ceza Yargılaması Hukuku*, 5. Bası, İstanbul–1994

Zabunoğlu Yahya Kazım, *Devlet Kudretinin Sınırlanması*, Ajans Türk Matbaası, Ankara-1963

Elektronik Kaynaklar

1'inci Uluslararası Yüksek Mahkemeler Zirvesi,
<http://www.summitofhighcourts.com/2013/docs/summitresultstr.pdf>
 ABC Hukuk İnternet Sitesi,
<http://www.abchukuk.com/makale/makale29.html>
 Adalet Bakanlığı İnternet Sitesi,
<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/anayasalar.htm>
 Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi,
<http://www.abgm.adalet.gov.tr/>
 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanlığı İnternet Sitesi,
<http://www.inhak.adalet.gov.tr/temel/aihs.pdf>
 ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgi Programları Bürosu İnternet Sitesi,
<http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>
 Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnternet Sitesi, İnsan Hakları Hukuku Projesi, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları,
<http://ihami.anadolu.edu.tr/>
 Anayasa Mahkemesi İnternet Sitesi,
http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1812&content=
 Ankara Üniversitesi İnternet Sitesi (Açık Erişim Sistemi),
acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1538/2168.pdf
 Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi İnternet Sitesi,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf
 Karadeniz Teknik Üniversitesi Forumu,
<http://www.forumktu.com/hukuk-fakultesi/1985-makale-demokrasi-ve-hukuk-devleti.html>
 Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52e42382cdd289.69774173
 TBMM İnternet Sitesi,
http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_sd.durumu?kanun_no=4868
 TBMM İnsan Hakları Komisyonu İnternet Sitesi,
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>
 Türkiye Barolar Birliği İnternet Sitesi,
<http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykrapor.pdf>
 Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı İnternet Sitesi,
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1299851562-Yarginin_Bagimsizligi_ve_Tarafsizligi.pdf
 Vikipedi Özgür Ansiklopedi,
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Themis>